

1025⁽¹⁶⁾

10-15

E. Motubatsi
K34/1201
69 ^b/_c

1537/1	Kgaoganyo	Bogare	Letlakala
599.	Nyanyollo ya madi a bogoši bja Marota		1537-1540
600.	Bakgomana Kgagudi le Mosehla - hlatšhitšwe		1541-1543
601.	Kgaogano ya tlhalano ya monna le mosadi		1544-1545
602.	Moiphahli ga a llelwe, go itšano moswana		1546-1547
603.	Botšanang melato le ge mejo le sa botšane		1548-1549
604.	Ba hladielwa makhuduthamaga a Mohlaletse		1550-1554
605.	Mariri a tau a bonwa ka ntle, a motho a bonwa ka teng		1555-1556
606.	Lefata ga le bowe fela (too!)		1557-1558
607.	Barwa ba kgoši Sekwati I ka nyalo ya dikgomo ...		1559-1561
608.	Sereto sa molaetša go Marota, Mohlaletse, ka E.M.E. Motubatsi		1562-1563
609.	Dipotšišo tša kgaoganyo tše: 599, 600, 601 le 602		1564
610.	Tlhologelelo ya kgoši Sekhukhune II e phetha- getše		1565-1568
611.	Sekhukhune sa pele ga se a boloka ditaelo		1569-1571
612.	Mojakgogo o a itshesengwa, o re diphofa ke yo uta kae		1572-1573
613.	Dikgagara di wele maseselle Mohlaletse		1574-1577
614.	Lahlile legare phokeng		1578-1579
615.	Molamo ga o tlo tiya, o kwalagala marethong		1580-1582
616.	Sontaga le mafsika a: Maseroga le Tladitlapa...		1583-1584
617.	Marota a etetšwe ke Mohlankelatemo		1585-1587
618.	Mphoma wa Mamathamageng		1588-1589
619.	Ge e aga e ya ikagela, ge e senya e ya itshenye- tša		1590-1592
620.	Ditšhupagatšo tša mawa a kgomatlahaba		1593-1595
621.	Na dikgomo di be di dirišwang, dipoo di kgethwa bjang?		1596-1597

1537/1	<u>Kgaoganyo</u>	<u>Bogare</u>	<u>Letlakala</u>
622.	Na kagišano ka ntle le leletšano e ba bjang? ...		1598-1599
623.	Tlhathollo ka mothepa wa seantlo, e reng?		1600-1602
624.	Mphoko ga Mosana Marota (II)		1603-1606
625.	Ngwana wa noga ga a rutwe bohloko		1607-1609

Nyanyollo ya bogoši bja Marota

E be e le ka letšatši la 21 Dibatsela 1967, ge morena Fohn M. Venter, motuši wa komsasa wa ga Sekhukhune, a etetše kgoro ya kgoši Mōtodi Sekhukhune Morwamotšhe gammogo le maloko a Marota a:-

Kgoši M.S. Morwamotšhe,

Mokgomana F.S.S. Morwamotšhe le C.R.S. Morwamotšhe,

" Mahlagaume Seraki Sekhukhune,

" Setlamorago Sepadi Sekhukhune,

" Mabatane Moruthane Sekhukhune,

Moruti Edward M.E. Motubatsi,

Mokgomana Jakoba M. Moshabane,

" Makoko Ramokgobeng Seroka,

" Thamaga Ramalau Phala - wa sefofa.

Morena Venter a re: "Ke tlile fa lehono go tlo botšiša ka botlalo mabapi le madi a go tswalwa ga bana ba mošate wa Marota; ka gore mohumagadi Mankopodi Thulare Sekhukhune o rata go tsena pušong ya Kakaretšo ya ditšhaba tša Lebowa. Gomme bjaloge, ke yena a swanetšego go bewa sedulo sa bokgošigadikgolo (paramount chieftainess). Na lena le reng? Ga e le kgošigadi Victoria Thorometšane Dinkwanyane o a gana; o re Mankopodi ga se seantlo, o nyetšwe ka matšwa a gagwe. Ke tlile go lena go mpha keletšo ya go kgonafatša gore ke efe? Gape, yena Thoro- metšane III o tlhatholla gore Mankopodi ke wa lapa le lenyane go malapa a basadi ba kgoši Ramphelane Phaswane Nkadimeng; ka baka leo ga se wa tokelo bogošing bja Marota. Eupša Ngaka C. Bothma o re mohumagadi Mankopodi ke seantlo sa Lekgolane Thulare (mellotima). Bjaloge, lena le reng?

A. Motubatsi (e mogolo) : Rena Bapedi, borrawešu ba itše motho o tswalwa ke kgomo goba matiakathoka:

- 1) Thulare I a tswala Phethedi,
- 2) Phethedi a tswala Mojaludi,
- 3) Mojaludi a tswala Kgopotšho yo wa go hlola Sekhukhune sa bobedi ge kgoši Morwamotšhe II a bolailwe marumong a 1877

B. 1) Thulare I a tswala Sekwati I,
2) Sekwati I a tswala Sekhukhune I le Mahlagaume,
3) Mahlagaume a tswala Kgoloko yo a go hlola Thulare II, a bopela Sekhukhune II e be e sa le mokoïwane(lesoganyana), a se a batamela dilaong tša bosading.

C. 1) Thulare II a hloka ngwana wa mošemane ka mohumagadi Lekgolane, morwedi wa kgoši Phaswane Tshelane Nkadimeng. Bobedi ge ba bileditšwe gae badimong, ke ge lapa la mošate wa Marota go nyalwa seantlo Mankapodi. Bjaloge, yo o tswetše masogana a mabedi, ke: Sekhukhune III le Phaswane, a belegišwa ke monnago Thulare e lego Morwamotšhe Sekhukhune; gomme bana ba bohlotlolo bja seantlo se; go nyatšhiwa (go bona) ba tswalwa ke banna bao e sego ba madi a Sekwati I goba Mojaludi Phethedi Thulare wa pele.

1539 D. Mokgomana Kgoloko Mahlagaume o nyetše mosadi leina ke Maledimo, ke mothepa wa Mminaphiri (hlagahlagane). Mosadi yo o belege masogana a mabedi le mothepa, leina ke Mpilo gomme o nyetšwe ke kgoši Thulare Sekhukhune; o tswetše mokgomana Phethedi yo a agilego mehleng yeno fa Marulaneng gomme yena ke ngwana wa lapa la mafelelo a basadi ba Thulare; go riano ga ke re o ronwa ke bogošhi, aowaa! Ke yena mofehli wa mpherefere wa 1958-1964.

E. Se solegago kudu ke ge mmušo wa Repabliki ya Afrika-Borwa o sa hlokomele gore ngwana yo, Sekhukhune III, a sa gapeletšwa sekolong sa thuto ya borena bja Babaso sekolong se phagamego, Arabie. Morena J.M. Venter a re ngwana yo o tla iswa sekolong seo kgaufsinyana.

Mokgomana Judah S. Sekhukhune sa Morwamotšhe a tlhatholla a re ga e le mabapi le mohumagadi Mankopodi, ke tseba tša gagwe; o ratilwe ke mohu Morwamotšhe gomme o nyaletšwe go tlo fepa Nnana(klein Leganabatho); Marota ga a tsebe selo ka Mankopodi; e be e le ditaba tša mokgekolo Malefyanane le Morwamotšhe le Lesellane M. Sekhukhune le Tseke Morewane Sekwati ka khuduthamaga ya bona.

1540 F. Morena M. Venter ka morago ga ditlhathollo le melaetša ka boradia bja Mankopodi ge eba a rata go tsena pušong ya Kakaretšo ya Lebowa, ga a goroge ka tsela e lebanego, esego ya bokhutliti a etša mola a ferehla; a se ke a tsena ka holeng; a tle fa pele ga mogatšagwe Motodi Sekhukhune mo Bogwaša(Naboomkoppies). Mogologolo wa bogologolo o re 'moenalodi ke mmowanalo - moithadi o bowa ka tsela ya gagwe'. Ge a kwane mmogo le Marota a Mohlaletse, gomme a forolle setšhaba sela a go se lahlela legageng; le nankhono batho ba sa ile kgolegong gomme ba bangwe ba ile moyaosabowe, kantle ga bao ba robetšego bodulabahu.

G. Kopano ya kgorobanna ya ruma ka gore Mankopodi o tshwentše dikgoro tša mmušo ka 'diagente'(boramolao) ditshekišanong le ditshenyegelo godimo ga dithoto tša barakiwa le tšhitanyo ya magoši le ditšhaba tša wona mo ga Sekhukhune go thoma ka ngwaga wa 1958 - 1967. Re re ge a goroge ngwana wa kgoši ya maletlane; ya ba moeti a re šalang gabotse!

diagente - banna ba ithutilego melao ya go phekaganela mosenyi kgorong ya tshoko goba tshekišanong. Morereši wa Marota o re tšhelate yeo e sentšwego go loba bona boketsebamolao, e feta palo ya R18,000; ka ntle ga ye e sa bolelwego ya makhuduthamaga. Mohumagadi Mankopodi a ka be a fenywe mmušo ka therešo; Le ga go le bjalo o sa lebane ke kotsi ya seša sa gagwe.

1541

Kgaoganyo 600

Bakgomana Kgagudi le Mosehla - hlatšhitšwe.

Ba hlatšhitšwe tahleng(exile): mokgomana Mosehla - morwa yo mongwe wa kgoši Sekhukhune wa bobedi. Monna yo ke yena e bilego molaudi wa mpherefere motseng wa Marota, Mohlaletse. E bile yena kota ya sekgupi se segolo setšhabeng, mohlohloletši wa mogofe wa baaroši(calumniators); ge go gopolwa gore ga e tlo ba morwa wa kgoši ya Bapedi e bile ka baka lang! Motse wa Sekhukhune II le mohumagadi Leganabatho o senyegile, o sentšwe ke Mosehla (Kgahlanaletau Mosehla (w)a batho!) a na le tsebo gore mmagwe - Mante, morwedi wa mokgomana Mamothane Petswa Mampuru, mokgalabje yo e be e le phehlaloko a šitunya Mampuru Sekwati Thulare le Sekhukhune Sekwati Thulare ka mo Mosego(Djate) - Ntswaneng; motse wa bana ba Sekwati wa senyega. O senyegile Mohlaletse, o tšwele mehlopana e meraro ka baka la Mosehla Sekhukhune Morwamotšhe 1958-1967. Go phethegile thero ya mogologolo wa Ebangedi ge a itše a re: "Bagalata le loilwe ke mang?" Makgowa a fentše Marota mosegare wa sekgalela, tadi e amaša tajana. Na mošemanyana wa mehleng yeno a ka bolelang go makgowa a? Go thcma bjalo seema sa borakhukhu se re hlogomeetse e lotwa ke mong.

1542

Mokgomana Kgagudi Hesikiel, morwa wa Kgetshepe Barwe Maredi, lesogana le o be (a) išitšwe la bobedi tahleng kabaka la ona mahlašana a megofšana ya boreatseba diagentana bompholotšana bomajakaleleme bothitelwanalehano, ba rego 'Morena fa nna ke nnoši'.

Bjaloge, o hweditše yola moetapele wa gagwe a rakilwe Mohlaletse gomme ka baka la mabobo le botho bja Mmušo, o šire-ditšwe gomme a fiwa boutamo (refuge) Marulaneng - maruping a kgoši Kotole Rahlagane Matlala. Ngwana yo Phethedi morwa wa Thulare Sekhukhune Morwamotšhe, re mo lebogela ge ba Mmušo ge hlogo ya gagwe e lotegile gammogo le balatedi ba gagwe. Ga leago le be gona le tirišana go Mmušo wo wa Repabliki ya Afrika Borwa.

Bangwadi ba ditiragalo kamoka, ba (ba) tlogo ba gona mehleng yeno le mehleng ye tlogo, ba tlo fele ba gopola ba sa lebale tshwenyego ya ngwaga wa 1958, le gore na e dirilwe ke bomang ka baka lang. Gomme tiragalo e tlo re ke mangmang le semangmang, ke bona ba go senya motse wa Sekhukhune II le Leganabatho gomme se e tlo ba thuto ya manyamiša neng le neng go ditlogolwana tša Thulare.

1543 Le ge Marota a motse wa Mohlaletse ba kutlakutla go tsena pušong ya Kakaretšo ya ditšhaba tša Lebowa, eupša ke bona bo-kolobe ya morago yeo bagologolo ba rego dimpša di a e bona. Banna le basadi ba Mohlaletse, le dirileng go senya madulo a lena la dira mokgwa wa sebatana ga se tennwe ke molete ba rego se šuhla boya goba go tsena ka santhago.

Molaetša o mongwe ka kgoši Sekhukhune I, a re go morwarragwe mokgomana Nkwemasogana: 'Le ntirišitšeng la fo re ke lwe (hlabane) le makgowa; bona ge! Lehono re gokae; ke sentše motse wa barwa ba Thulare'. E be e le ka ngwaga wa 1879 ge kgoši a nyamile a le kgolegong motseng wa mošate wa repabliki ye pele ya Afrika-Borwa fa ga Mmamelodi, Tshwane.

Mokgomana Morewana Sekwati Thulare a hlaba mohlogo matolong a šitwa le go lebelela sefahlogo sa Mašilagatiša a boNgwakwane (Diphale).

O kae lehono¹⁾ Mogaramedi a dintwa? O lahlile bana nyanheng. A go širogelwe mmušo wa makgowa go dilo kamoka. Mogologolo go mongwe a re kobakobang ka nthago ga makgowa a na le setseka. Na mehleng yeno go sa le gona go tlalelwa ke noka ya Lepelle goba Tubatse motho a robale khwiting? Ke ka baka leo monna wa ga Mashabela a rego makgowa ke marakalalatšibogo.

1543

Mogaramedi ke morwa wa mokgomana Mpjane wa Sekhukhune I. Mokgomana yo Godfrey Mogaramedi Mpjane Sekhukhune ke yo mongwe wa balwantšhi ba pušo ye ya makgowa, eupša lehono 1967 o tšo fenywa; o di kwele diababa tša go lahlweng; o re gonyagoeme ga se bophelo bja motho lefaseng; mmušo ke lefsaka(lefsika) la mafsaka(mafsika).

1544

Kgaoganyo 601 (Sep.I)

Kgaogano ya tšhalano ya monna le mosadi

Ge molato wa phapano ya monna le mosadi o ka biletšwa motseta wa kgoro ya Marota, go o thaetša motseng goba motsaneng ofe le ofe wo o lego ka tlase ga kgorokgolo ya Bapedi ba setšhaba sa Thulare, borrawešu ba re motseta wa go rongwa o be a sa fiwa matla a go kgaoganya monna le mosadi, le ge thato ya bolomani e ka ba go tlogelana. Morumiwa ga a na matla a go nyanyolla nyalano ya matlakathoka.

a) Molato wa ngangabalo ya monyadi goba monyadiwa, o tlo gorotšwa letlatsweng la morwa Thulare, fao ditsebe le mekgwa ya melao ya Sepedi ya leago la borrahukhu e tlhathollwago ntshe ka botlalo le matla a pušo ya Marota goba Babinanoko.

b) Mmelaedi le dihlatse ba tlo laodiša dipelaelo le mabothata a phedišano ya batho babedi le go tlhathollela kgoro letsobe gore mabaka a tlišitšwe keng.

c) Moiphemedi le dihlatse ba tlo laodiša dipelaelo go dipelaedišo le mabothata ao (a) fatilego tšhekišano go tlišwa mahlong a Thulare.

1545 d) Kgoro go tlo ološa, ya fefera ka dipotšišo go monna le mosadi, ya ba ya phekgolela dipotšišo go dihlatse ge di le gona, gomme ka bjako batswadi goba ba moloko, ge go kgonegile go ba ka gare ga tšhekišo. Kgorobanna e hlodimela modu wa molato gore na monna le mosadi le dihlatse tša therešo le tša sepišša ke dife. Ge molato o sa hwetšagale, kgorobanna e ka o ribega letšatši le tee gomme wa ribollwa ka moswane; bjalo letlatswa la bowelela dikarabišano(ng) le basekišani ge kgoro e kgotlantše ditherešo le maemo a yona. Tonakgolo o tlo retollela melomo ya banna go selepe.

1545

e) Ge tlhalo e hweditšwe godimo ga monna, kahlolo e tlo re: 'mosadi a nkgago, o nkgale le sagagwe'. Monna o tlo tšwa le tšea: (1) lerumo; (2) selepe; (3) melamo; (4) ditlhabano tšea ntwana; (5) makgeswa; (6) dihlamo tšea senna; (7) dipetlwana le diphalo le mabeko le diaparano tšea mmele wa gagwe tšea mosegare le tšea bošego; (8) letlawa le lešaka; (9) molalatšhika le kamoka ditirišo tšea senna - a se ke a tšea seaparo sa mohuta wa basadi le wa diaparwana tšea bašimane goba basetšana.

f) Ge tlhalo e tsokametše hlogong ya mosadi, mohlalagadi o tšwa ka mo lapeng e ikgonere goba diatla ka mahwafeng, ka molao wa 'monna a nkgago, o nkgale le tšea gagwe'. Mosadi o tlo fo tšea seo e lego sa ditšhilana tšea mmele wa gagwe fela, ka mokgwa le molao wa Sepedi.

1546

Kgaoganyo 602 (Sep II)

Moiphahli ga a llelwe; go itšano Moswana¹⁾

Lentšū le lengwe la diema tša borrawešu le re moiphahli ga a kwelwe bohloko ka gore o ganne go eletšwa ke ba bangwe batho ba agilego nabo; gomme yena a ithera yo bohlale le matla goba go ratwa kudu go feta ba bangwe batho gomme e be e le seitšhela ka segalagala²⁾ ka mahlong. Ka ngwaga wa 1888, mokgomana Phethedi, morwa wa Mojaludi Phethedi Thulare, a nyala mothepa Makgalake, morwedi wa mokgomana Kabu, morwa wa Makgeru, ba kgoronyane ya Tšatane. Mosadi yo ka go ba le lehufa la bogaditšong, a fele a ithologatša ka go tlola dipilo a hlanola ntepa le thetho boka mohlologadi. A fele a etšwa ka mosehlelo wa kgoro a hlotlela ka lehlotlo la mohlologatšana; banna mo kgorong ga a feta, ba fele ba re mosadi yo o dirang!

1547

Bjalo, morena Phethedi, monna wa mphatho wa Madiša a kgošana Mahlagaume Sekwati Thulare, a re homolang - sehlola sa motho se a itholela, ke sa kgomo se hlolalago mong wa yona. Ka nako yeo ke ge morena Phethedi a sa tšo nyala mothepa yo moswa gomme a mo upa ka go mo raka ka kgorong ya Matubeng a Mojaludi gomme mokgomana Phethedi o itše a re le dikgomo ga ke di tsome. Ke ge mosadi yo a eba le dihlong go bowela gagabo gomme a lahlegela ka kgorong ya mokgomana Sepedi, morwa wa kgoši Sekhukhune wa polo. So se diregile go Bapedi (Marota) ba agile fa Mohlaletse, e šotše e le mengwaga e montšhi bokgabagareng bja 1909. Morwaye, Kgopotšo Phethedi Mojaludi, e be e le monna wa mphatho wa Mangana a kgošana Phathudi³⁾, morwa wa Morwamotšhe wa bobedi.

Molaetša ka tlhalano e swanago le ye, ke gore leloko le la Babinanoko, e be e le moloko wa go hlomphe sekgomana sa madi a go tswalwa ga sebona ka bogoši bja tlhago; gomme go sa kgona-gale go tšweleletša dikgobošano tša bona matlatsweng a ditshekišano(bantherabare); gomme se e be e le mokgwa le molao wa Sepedi

1547 sa borraekhukhu.

Mokgomana yo Kgoputšo o be a nyetše ka kgorong ya
Morwamotšhe wa bobedi - motheпа e be e le Bafedi Morwamotšhe
Sekhukhune sa Thulare (Sekwati I).

-
- 1) ke gore mogologolo wa bogologolo
 - 2) ke leina la mohlare, nafi e wona ke lohlwele(poison/gif)
 - 3) ke leina la Bakgaga la kgoši Phatudi gomme la relwa monnago
kgoši Sekhukhune wa bobedi, barwa ba kgoši Morwamotšhe wa
bobedi, ba belegwa ke mellotima Thorometšane wa bobedi.

1548

Kgaoganyo 603

Botšhanang melato le ge mejo le sa botšhane

Seema sa bagologolo se re botšhanang tše mpe, le ge menyanya ya mathabo le sa rerišane. Seema se sa borrawešu (e be) e le mokgwa le molao go bona, e bile e le mophuthaleago go fihlela le dileteng tša leagišano mehleng ya go tswalana ga bona ka kgo-mo. E le go bopa mokgwa wa go šireletšana mathateng a ditlhola-galo tša mekgoši ya mabaka le mabakana; e le go kwelana bohloko ge yo mongwe a wele ka sefahlogo gomme re mo teiša nxanxae!

Molaetša wa tlhathollo le go dibola therešo mabapi le motse wa Marota a Mohlaletse ba mehleng yeno - 1958-1967 - ba fularetš^ve ke badimo gomme badimo ke batho ga se matlapa a se nago tsebe goba maahlo: a) ka lehu la kgoši Mankopane George Ntšhabeleng, kgoši Morwamotšhe wa Sekhukhune le mohumagadi Mankopodi Thulare, ga se ba hlompa seema se sa badimo; ba sa phegeletše mahufana a dithakalampane, a mangangana a baarošana ba bona; b) Mohumagadi Mankopodi Thulare ge mohumagadi Ngwanamohube Lobang a bolailwe ka baka la go ikokobetša melaong ya mmušo wa Repabliki II ya Afrika-Borwa, a se ke a ya go emela barwa (ba) Kgaphola (Nkambula). Bjaloge, se ke molaetša gore Marota a Mohlaletse a fularetšwe (ke) badimo. Metse e megolo ya go amogela pušo ya Kakaretšo ya ditšhaba, ga se ba(ya) hlanogela Marota. Aowaa! Ke Marota a Mohlaletse a hlanogetšego metse ya dikgadi(mabone); c) ka lehu la kgoši Morwamotšhe, 1965, metse kamoka e laeditše gore tlhanogelo ga e gona go bona; ke ba Mohlaletse ba hlanogetšego ditšhaba tša bogare bja ga Sekhukhune. Yona metse megolo yeo e bego e botilwe ke kgoši Sekhukhune II. Borrakgolokhukhu kgalenyana ba kile ba hlanogelana le metse-megolo ye: 1) Magakala; 2) Mamone; 3) Madibong; gomme mahu goba dinkhu le melato ya dikoma ba begelana le menyanya ya methepa le

1549

1549 masogana ba tsebišana; se se bonagatša gore ke bana ba lekgeswa le thetho. Bomadimabe bja Marota a Mohlaletse (Paradys) a(bo) phethagatšwa ke seema sa mokgomana Johanese Dinkwanyane Sekwati Thulare, a boletše a re go mogolwane kgoši Sekhukhune I: "Tlou ga ija mere e ya ikapolela." d) ka monyanya wa go bewa setulo ga kgoši Motodi Sekhukhune Morwamotšhe fa Naboomkoppies, mohumagadi Mankopodi Thulare ga se a bonagala; ya ba ponagalo e ngwe gape gore lehloyo le sa tšwelapele godimo ga Marota a mono Bogwaša (Tubatse). Ka ntle ga tikadiko, bogoši bja bana ba Thulare II, go tsomega babopi ba mmakgonthe mehleng ekhu. Mogologolo wa bogologolo a re kgoši ke lebogodika gomme a lemoša mang le mang gore ga go se sa felego, dilo kamoka di na le mabaka a tšona. Botšanang merero le ge dijo le jelana bodimo; mohlang mathata a lefase a go dutletše, o kgona go botšana le mogageno!

Ba hladielwa makhuduthamaga a Mohlaletse

Kgalatlou mo kgorong ya komosasa wa ga Sekhukhune go be go atile kudu go feta ga mehla phadimo ya konope ya baditi (police) go fetiša ga matšatši a maabane le maloba - go riano leihlommoni.

Morena De Langer le baromelwa ba sehlile ba lekantšhitše, dira tša kukutlologa tša lebanya Bookelong bja Mmašadi, go rarela ka la Mamone le Marishane ka tselakgolo ye yago ga Masemola Phiring goba 'Magalies'. Sefatatsela sa phokgo morena van Rooiyen le makgomana a gagwe di kgohlola meetsemakhura ka pele le ka morago; go homoletšwe tuu! Tša retelega kgaufsi le thaba (ya) Sepitsi fa Boputlobjasekwati (Sekwati cross); tša lebanya Bohlabelatšatši Strydkraal. Dimatlana wa tala - e apeilwe ga kgoši Potlake II, ya solwa le ga kgoši Mankopane II, ya lewa ka dinala. Madira a laolwa go kgonagatša modikwa goba badikwa e lego makhuduthamaga a Mohlaletse; bašimane ba mošate ba šikere mahlotlo ona ale a go bonwa ke kgoši Mošwešwe I gomme a sebela mogwera wa gagwe kgoši Sekwati I, morwa wa Thulare I: 'ke lehlotlo le tšwago muši sebatana ka kwaela'; gwa riano kgoši ya Lesotho 1839 A.D. Madira a laiwa ka mokgwa wo:-

a) diphohla tše nne tša ripaganyetšwa

- 1) Sehwelešane go akaretša Sehlabaneng;
- 2) Sefalaola go akaretša Botšeakganyana le go aparetša Thabanamokgoro le Tsokatlou go tloga ka fata sa Rite;
- 3) Mašilabele, Radingwana go rotoga ka sefatšana sa Phepane go fologela temelong ya Maleese go gahlana le sephohla se tšwago Mašilabele fa Ngwanaboletšegare le Sehlopi fa Makhuduthamaga ba dutšego merakana ya go utama. Sephohla sa sehuba sa raka lenaka go akaretša temelo ya Lehubeng.

b) diphohla (tše) pedi (1) go akaretša temelo ya Lera-jane; (2) go rotoga ka Lethule go leba Bonwankwe go dikologa ka Ngwaritse go tšwelela ka Mallekskraal go hlatloga thaba Lepoo.

c) Balaodiši bakgomana ba: Mahlagaume Seraki Sekhukhune, Mabatane Moruthane Sekhukhune (ex-induna) le mokgomana Judah Sekgothe Sekhukhune ba re mohlang owe ge ditola di tlaletšwe ke meetsefula; e lego madira ge seroga(molamo) o nametšwa Lekhuduthamaga magetleng, monna yo mongwe wa kgoro ya Mafiri leina la gagwe e lego Matsabole, morwa wa mokgomana Masehube Mafefe Thibane Mafiri, a foša monna wa Lephodisa ka selepe eupša a mo phoša; ke ge baMmušo ba mo swara a keketwa ka melamo a ba a re gonyagoeme! Tonakgolo ya maphodisa a re go mokgomana Samakgalwa: "Tšhumang motse wo!" Samakgalwa (J.S. Sekhukhune) a re aowaa! Kgoši! Batho ba, ga ba swariwe e sego go senya motse wo wa tatane Sekhukhune wa bobedi; e ka ba taba le molato o sekobo kua gae badimong.

1552

d) Tlhaselo ye e diregile ka kgwedi ya Phupu (June) 1958 (Phupu ke leina la kgwedi ya go selela ya ngwaga ka Sepedi). Tšhorofatšo ye go makhuduthamaga e dirilwe ge kgoši Morwamotšhe le mohumagadi Mankopodi (seantlo) ba lahlilwe kua 'Cala' ka nako yeo - Mankopodi ke ge e le moima yo kgaufsi le go belega.

e) Monna yo mongwe wa baaroši a ba a hloka maano, a namela mohlare a go utama a le godimo ga mohlaoka, ke ge tšhošetšwa ka lehlotlo le tšwagc muši sethunya a ba a wela fase a re gonyagoeme! Thakelelo ye e bile ya mathomo ga esale motse wa Mohlaletse o agilwe, ga se ya ke e ba gona; re ka fo re ke ya mathomo le mafelole leagong la Babinancko.

f) Dipotšišo di re: (1) Na ditshenyegelo tša barakiwa le go tshumelwa dithoto di tlo lefiwa ke mang? (2) Na kgoro ya mošate wa Marota a Mohlaletse a(e) be e laetšwe ke mang go tshuma

1553

nyaako ya barakiwa ba? (3) A barakiwa ba ke gona ge ba hweletše dithoto tša bona ka ntle le tshekišano? (4) Na go gona temana goba mokgwa wa molao wa go tshuma goba go senya dilo tša batho goba motho ka bophokgo? (5) Na mokgwa wa molao wa Bapedi ba Thulare o reng ka monna a nkgago? O re tšhuma dithoto tša gagwe ka mollo? (6) Na a monna goba banna ga ba hlala basadi ba bona, ba ba tshumela ditšwaro gore ba sepele maponopono?

Melaetša ya molao le mokgwa wa Sepedi:-

g) Borrawešu ba re ge kgoši ya selete e ka rumolana le kgoši engwe, gomme yo mongwe a ntšha dira a hlasela yo mongwe, a mo fenya; kgoši yeo ya mofenyi e tlo thopa tšohle a be a tshume leago la mofenywa. Eupša ge kgoši e raka motho goba batho mo-tseng wa yona, ga e tshume dithoto tša bona. E ka ba bohloa goba go itlholela ka boyona kgoši yeo.

h) Borrawešu ba re morakiwa ga a tomole lefata (pole), o rakiwa le thotwana le dihuswane le lapana la gagwe; e sego go tshuma ka mollo dilo tše e lego tša morakwa goba barakwa, aowa!

i) Borrawešu ba re ba Magakala ba rakilwe gae Mogokgomeng (Steelpoort Station 17th A.D.) gomme kgoši Thulare wa pele ga se a ke a tshuma madulo a bona. Kgoši Mampuru, morwa Sekwati Thulare, o rakilwe Mosego (18th century), Marota ga se ba šala ba tshuma dintlo le tša balatedi ba gagwe.

1554

j) Bakgomana ba: Dinkwanyane le Ramaube, ba rakilwe Mosego ka baka la Ebangeli ya ngaka Moruti Merenskey; kgoši Sekhukhune wa mathomo ga se a ke a neela taelo gore meago le dithoto tša balatedi ba Ebangedi di tshumiwe ka seša sa mollo, aowa; malapa a barakiwa a dutše e le matlawa go fihlela 1877 A.D.

k) Dira tša mohumagadi Thorometšane wa bobedi tša hlasela kgošana Kgolane Kgoloko Sekwati mo Masehleng (Geeneinde), balatedi ba gagwe le yena ka nnoši - Kgolane - ba tšhabela go kgoši Malekutu Mampuru Sekwati ka Mamone (Hooggelegen, Nebo). Bjalege,

1554 motse wa Masehleng wa tshungwa, gwa bolawa mokgomana Tswaledi, morwa Morewane Sekwati sa Thulare I.

l) Ee! Kgoši Morwamotšhe Sekhukhune Morwamotšhe o ithobaletše ka khutšo go batswadi gae badimong gomme ga se a robala mmogo le baaroši le makhuduthamaga kamoka, ge ba motse wa Mohlalotse ba fertšwe ke molao wola ba bego ba elwa nawo, e bile dihlago tša banna di ilego bodulabahu ka baka la boikokobetšo go Mmušo wa Repabliki ya Afrika-Borwa. Na e tlo ba bafe ba swanetšego ke go lomišwa bogale?

m) Naga ye ya Naboomkoppies goba Bogwaša, Marota a Motodi Sekhukhune Morwamotšhe, ga se ba lomišwa, aowa; ba lotilwe ke Mmušo go ba ehula polawong ka makhuduthamaga a Mohlalotse. Ga gešu bogologolo gae Mogokgomeng Tubatse go be go lomišwa mofenyi, ga e le mofenywa o be a sa lomišwe. Ge kgoši e ka lomiša mofenywa, sotšhaba se ka ba le bogogo(suspicion) ka Sepedi.

1555

Kgaoganyo 605

Mariri a tau a bonwa ka ntle, a motho a bonwa ka teng

Se ke seema se sengwe sa bagologolo gomme borrawešu le bona ba fulere ba se bolela ba re mariri a tau a bonwa ka ntle, a motho a bonwa ka teng.

Tau le ge motho a gahlana nayo, sebopego sa yona le ge e se na borumulane, e fo bonagala gore sebatana se ke phoofolo e šoro go bonwa ka mahlong a yona. Le ge e sa šiname, go go laetša dipolayi(meeno) a yona, eupša bošoro bja yona bo selebaneng; le ge dikgomo le dihuswana goba diphoofotswana le dimpša di ekwa ka monkgo di se tša e bona. Tau ga e rora, mororo wa yona o teketekiša dikgophe le mesiko ya mašaka a diruiwa le magaaga a dithaba a akgoletša modumo gomme batho le dibatana di tsenwe ke poifo e kgolo; ba selete ba hlabe mokgoši ba re 'Sebatakgomo!' Dikgoro (mesehlelo) ya leago e phekelwe, banna ba sware marumo le matsolo le dilepe nke go iwa tlhabanong ya bahlasedi goba go hlasela.

Mabošoro kamoka a bapetšwa ka tau le mabogale kamoka a swantšhwa ka sebatana se, tau; ke ka baka leo e swanelwago go reelwa phokgo ya dibatana. Borrawešu ba re mariri a motho a bonwa ka teng gomme ba rerešitše bjalo ka ge mcruti yo mogolo wa bagologolo ba Ebangedi a boletše melaetša a re mohlare o tsebagala ka dienywa tša wona, gapegape, sediba goba mothopo wa meetse o ka se kunyule mehuta e mebedi ya meetse, a mabose le a go galaka.

1556

Banna le basadi ba fetša mengwaga e mentšhi dikolong tše phagamilego (colleges) ba ithuta mosegare le bošego, go rato tseba sebopego sa tlhago ya bogare bja motho; go dipuku tša bohlokwa le mabohlale a kgaufsi le bomodimo. Dipuku tše godimadimo tšeo baithuti ba kgwathago tsebo ya tša go hlolwa ke mohloDIRAMATLA-kamoka, baithuti ba tsenago fase ka tšona, e lego teologi, fisiologi, saekholoji le antropoloji.

1556 Ka ngwaga (wa) 1967, Mohlomphegi Ngaka W. Eiselen, Komosasa wa Kakaretša, mohlang wa go bewa setulo sa kgoši Malegodi Mathabatha, ngakakgolo a re: "Kgoši ke kgoši ka batho, gomme batho le bona ke batho ka kgoši; mekgwa le boitshwaro bja kgoši ga e be mehlala e mebotse setšhabeng go batho bohle ka bophara. Bogare bja motho bo bonwa ka mehlala le boitshwaro le ditiro tšeo e lego melaetša ya toka le go se bebe sebopego sa mang le mang melaong ya leagong la selete." Ngaka o itše seema sa basotho se re "Mariri a tau a bonwa ka ntle gomme a motho a bonwa ka teng." Go riano a šupeletše seo kgoši e lego sona ka mehla go laetša tlhomphe le potego le melaong ka gare ga setšhaba sa yona ka boiketlo. E be molomaafodiša, e se ke ya ba mothunthanyi; kgoši e hlobogana le bohwiri; kgoši ke molombo-bose; borrawešu ba be ba re kgoši ke lebogodika - e otlana ka mmaguje le mpogošu; kgoši ga e re ba ba otile; e re kamoka ke bana ba Thulare; kgoši ga e itsebe, e tsebjwa ke setšhaba.

1557

Kgaoganyo 606

K34/120

Lefata ga le bowe fela (too!)

Seema sa borrawešu: lefata lenao ga le bowe fela/too, goba go ikgonara¹⁾ ga lesogana goba mothešana; a sa phakgamele medirwana ya go ithuša boyena goba ka lapeng go batswadi ba gagwe gomme e le sephitšana²⁾ goba sebotšwana, e le tlhokamohola; le ge bagwera ba gagwe go iwa boetseng bja go tlo loga le go kgoona mabole, o tlo ba duma le go sepela maणेणेणेणे, a be le dihlong tša go bina dikoša le ba mphatho wa gagwe.

Monna wa mphatho wa Matuba a Sekhukhune II, o be a fele a re ge ke sa le mokolwane, e be e re ge masogana a mphatho wa Mankwe a kgošana Seraki Sekhukhune Sekwati, ba eya kua Daamane (Kimberly), ke tšhibatšhiba nthago ga bona mosegare le bošego. Tatane o be a fele a re: "Lefata ga le bowe fela." Le ge dinao di be di ruruga marwane³⁾, eupša ka bowa kua ke tšo šoma le ba-golwane baka ba mphetiša ka dikhwama le merwalo ya mapayi le dikompese le tše dingwe diaparo; dikgaetšedi tšaka ke ba reketše ditukwana tša Sekwapa. Mohlang le nna ke goroga le masogana, ka gešu mokgolokwane o hlabiwa ba re: iu-uuu! Makarapa⁴⁾ a kgomo mailatšhokela! Re rekile dieta tše e rego ga o gata ka tšona di re: Mošaa! Ngwanaa! O ka mpona kae!

1558

Bjaloge, seema sa lefata ga le bowe fela, e be therešo le go holofetša batswadi ge ngwana a sa rate go phalwa ke dithaka tša gagwe; gwa riano monna wa mphatho wa Dithamagamankwe.

Mokgalabje Makoroganye Motubatse Sekwati o be a fele a re re be re dika masolo a diphoofolō, mogongwe re fetša kgwedi mašokeng, ka kudukudu re diegišwa ke go omiša dinama gore di omelele megwapa; e re ga di omile gomme re tleme dingata⁵⁾ boka molope. Ge re fihlile gae, Marema⁶⁾ kamoka ka malapeng a bona e be lethabo le legolo ka gobane tšhego e tšwile ka lapeng. Bommabasadi ba sa hlokwe dikgorong tša banna bomaratanamayaphoofolo. Lefata ga le bowe fela ngwanaka; go boletše mogologolo.

1558 Mehleeng yeno ge mošimanyana goba ngwanenyana a sa hunele a tliša, o tlo ja ditšhila tša bagwera ba gagwe. Ntirele! Ntirele! E ya tena, motho o itirela ka nnoši, le ge dikantorong tša mebolelo ya Sekgowa go tletše botoloki, eupša ka tsebe yona ikwele ka nnoši le ge motoloki a fetolela ka segageno.

-
- 1) ikgonara - go hloka diaparo goba tlhobolelo
 - 2) sebođu go(ba) segojana
 - 3) dintswana diphegohlo tša mosepelo
 - 4) ba tšwago medirong ya mohola
 - 5) meloka; se phuthilwego - nkata
 - 6) batsomi; babolai ba diphoofole

1559

Kgaoganyo 607

Barwa ba kgoši Sekwati I ka basadi ba nyalo ya dikgomo

Ka moka masogana a bommago bona ba nyetšwe ka matiakathoka ka mokgwa le molao wa Sepedi. Ke ka baka leo dikgomo e lego setlemaganyo sa lehuto la molao. Le ge mosadi a ka belega ngwana ka monna ofe, ka bohlotlolo goba bootswa, ngwana ke wa dikgomo; le ge monna a ka nyala mothepe o(a) na le e hlaba (illegitimate) bokgarebeng goba go hladiweng, gomme monna e mongwe a nyala mohladiwa a na le bana ba dikgomo; bana bao ba tlemilwe ka go tswalwa ka matiakathoka; ke ba mohlalelwa. Se ke molao le mokgwa wa Bapedi ba Thulare.

Nyalo ya motlalo (polygamy), ga se mokgwa wa Sepedi, ke mokgwa wa ditšhaba tša lefase ka moka (re ka fo re ke tlhago ya tša go bopšwa ka nama le madi). Gona ka mo gare ga lenaneo le, go na le bao bommago bona ba nyetšwego ka theko ya lerumo, ba bangwe ke bana ba bahladišwa, ke gore basadi bao a go latiša madi a bogoši bja Thulare le Dikotope gomme a hladiša banna bao ka dikgonthiša tša go latiša madi abo le ge maina a bona a sa hlathollwa mo kgaoganyong ye. Kgoši Sekwati I, morwa wa Thulare I, ge Maburu ba mo rela gore ke 'morena wa khutšo' ke gore ga se a ke a tshwenyana le bona, o be a dirišana le bahlanka ba Mmušo wa Repabliki I ya Afrika-Borwa; a kwana le bona le thipaganyong ye ya Bopedi - ga Sekhukhune, 15 Dibatsela 1857.

1560

Sia maina a bana ba kgoši ya khutšo:-

- 1) Sekhukhune I wa mphatho wa Matuba a Tubatse;
- 2) Mampuru " " " Manala " Phiring;
- 3) Kgagudi " " " Makgola a Tšate;
- 4) Kgoloko " " " Madikwa " Phiring;
- 5) Mahlagaume " " " Madiša a Tšate;
- 6) Motubatse " " " Manala " Phiring;

7)	Ngwanatsomane	wa mphatho wa Makwa	a Tšate;
8)	Kopjane	" " " Madiša	" "
9)	Dinkwanyane	" " " Manala	" Phiring;
10)	Ramaube	" " " Madikwa	" "
11)	Morewane ²⁾	" " " Makgola	" Tšate;
12)	Makorogoganye	" " " Madikwa	" Phiring;
13)	Kgetshepe	" " " Makwa	" Tšate;
14)	Makwatanyane ³⁾	" " " "	" "
15)	Sepadi	" " " Magolopo	a Tubatse;
16)	Mahlako ⁴⁾	" " " Makgola	" Tšate;
17)	Komane	" " " Makwa	" "
18)	Nkopodi	" " " Madikwa	" Phiring;
19)	Selatole	" " " Madiša	" Tšate;
20)	Mošabane	" " " Makwa	" "
21)	Sehlophe	" " " Makgalwa	" Kgono

Mabothatanyana - ke ngwaga wa go hlagišwa ga mphatho wa Magolopo a kgošana Sepadi fa Mogokgomeng Tubatse pelega tlhaselo ya 1835 ya mokgomana Motsilakatse. Sekhukhune I o boloditšwe ka morago ga lehu la Thulare I ka 1826.

2) Mokgomana Morewane mmagwe ke selobamarumo ka baMalapane le

3) Mokgomana Makwatanyane ka ba Moletše.

4) Leina le, Mahlako, ga le tsebagale botse fa Maroteng, le swana le la Mošabane gomme lona ke leina la Babinaphiri ba ga Matlala.

1561 Borrawešu ba be ba re maina a mantši fa Maroteng a tlile ka methepa ya go nyalwa dileteng; ke gore a tlile ka kgomo. Maina a gešu a Bakgatla ke a:-

1561

- a) Morwamotšhe - morwa wa Motšha;
- b) Kabu (kgabu) goba kgabo;
- c) Ramaube (Bauba) Rameuba(Mouba) Rrameuba;
- d) Dimo - Ledimo : Bojato goba konano;
- e) Thobejane - ba re ke sephatlo sa Thobela wa ga Ramapulana; bogologolo gomme mehleng yeno ke tumedišo: Thobela!
- f) Morwamotšhe tatago Thulare I, a retwa ka gore ke Maphuthe - Maphuthaditšhaba, ke gore e be e le kgoši ye lemogilego gore kopano(unity) ke matla: kgoši e fenya ka leswethe goba kgoši e buša ka bontšhi bja batho goba thari;
- g) Maina a mantšhi a metlae le a go itheta, a fetogile maina, bjaloka Makoroganye, Mmatamedi, Thulare, Sekwati, Phakane, Morwamakubu, Sekgothe, Sepadi, Magošolle, Morwanthlole, Kgalatlola le wona maina a basadi goba a sesadi a tšwa gona go a metlae; le direto goba direteletšo di tšwile metlayeng ka bareteletšibatsebi polelelo. Borrawešu ba be ba re polelo ga e fetšwe e fo hloga neng le neng ka katafalo ya maleme a batho goba go gobana ga dilete. Sona Sepedi se, ke mmolelo wa Sekgatla le Sekone le Seroka le Setlokwa. Gomme kamoka hlogo ya mebolelo ye ke Setšwana(Tshwana); moo go bonagalago gore dilete tše ka botlalo di pharogile ntshe.
-

Sereto sa molaetša go Marota, Mohlaletse, ka E.M.E. Motubatsi

(Jesaya 47: 7-15)

Hee! Hee! Lesenya¹⁾ lekwabela²⁾ (Masenya thetho mokwabelo)!

Ngwana a Phaahle a Hlabirwa!

Sethunkanya Marota Mohlaletse;

Babinanoko ya ba mojanoo:

Motse ke mowela kgwahlana³⁾;A ke yona e tšhupša⁴⁾ golola ba kubetšana⁵⁾ marata?

Barwa (ba) Sekwati ba hlanotše direthe fulere::

Ke phetamohlaka ya falala ga e topiwe!

Tšhwenegatšana ya ditau Lesenya;

Ditaodišo ba tšwago Bogwaša direng,

Botšiša mangakakoma a bowago Lewalemagodi;

Ka bja Phakana a Dimo:

Gona bjo bopholo bja bohlole bja Tubatse.

Madireng ga se thuleletšo, ke makobonyantaka!⁶⁾

Mahlako a Phaahle a Hlabirwa sepalelwa

Tomeletšo yabo Mokabi, joo! Mahlogedi joo!

Na ngwanana o itirileng Lesenya lekwabela?

Fologela thuputleng ngwanana a Lesenya;

Kemaemo ke tapiša matolo:

Ba ile kae makhuduthamaga monepenepeng?⁷⁾Kuaa! Tlase botšeakganyana⁸⁾ bja marumo!

Ba kae botabakgororwana?

Ba reng ba mafuri a monokaneng⁹⁾ manyaganya meetse monwa ke badimo?

A ke re di kwalagetše tša mohlantse wola wa mohlola o mogolo?

Ngwana wa dikgwadi Mankwe dithamaga,

A re yeo ke tatane: nka itirela ya Madutu

Phate¹⁰⁾ ka alela boroko.

K34/120

Na lerumo le be le šupeletša mang?

A le be le sa re yena Kgopalatša¹¹⁾ a tlou?

1563

E be e le bomang ba go laolelwa solo la polawo

Mohlang owe, Magasa, Makwa, Madima goba Maswene a Phenyane;

E be e se ka thato ya gago mosadi a masenya - mokwabelo?

A e ka ba mang yo a ka lebalang: Thelelephure¹²⁾ ya Mawa ga ke

butšwe: Mamorei a Hlabirwa; wa sa Matuba a Thaba-Lepoo?

La na la reng la makhuduthamaga serephong;

Ka Bauba a Ngwato wa Makwa a thaba Ntswaneng?

Khunohuto ba reng ka Tauijakgomo; Phaahle a Ngwato - morwa

Moruthane? A makhuduthamaga a sa tshwetše mare diatleng, ga ba

theetše gore go sele fano Bogwaša! Bjobopholo bja Phakana a Dimo

bja Bohlolo bja Tubatse; naa ba ile kae baaroši boretsebaseisimane?

A meropa ga ya gaka batintedi!

1) Lesenya - masenya : mphatho wa methepa goba basadi

2) lekwabelo - mokgwa wa go tshapiša; kgabišo ka motatwana

3) tselatlhoko; mosepedi ka yona

4) tlhokalenaka; sethulo

5) go botšana ka ditšu tša matsogo

6) ntaka - leihlo, bonthokolwana bja lona

7) madulwana : monepenepe = mohlare

8) leina la temelo Mohlaletse

9) mothotswana; monokana = mohlare

10) = phate; mokgopana wa go dula banna

11) go rapalatša seroto goba go uša

12) thoro ya nawa le ya tlhodi ye sa butšwego iho; (ge) e apeilwe e bitšwa phuure(phure) goba sepalelamollo. Ke mokgomana James Mabowe Sekhukhune (ge) a itheta ka 1958

Dipotšišo tša 'kgaoganyo tše 599, 600, 601 le 602

- a) Na ke mang mokgomana wa go etela kgoro ya Marota ka tša nya-nyollo ya bogoši?
- b) A mohumagadi Mankopodi o ikghlometša gore a be eng setšhabeng sa Bopedi?
- c) Thorometšane III o hlatholla bjang ka yo mogadibo wa gagwe? Naa ke therešo?
- d) E be e le bomang ka maina kopanong ye?
- e) Naa taba e bile fela ka seantlo Mankopodi?
- f) Baaroši ba lahlilwe neng, ba hlatšhitšwe ka ofe ngwaga ebile ka baka lang tahlo ye?
- g) Kotse kgoši le mohumagadi ba kile ba lahlwa; ba lahlelwa kae?
- h) Mmago Kgahlanaletau ke mang, a nyalwa bjang; ka kgoši Sekhukhune wa bobedi?
- i) Naa motse wa Mohlaletse o tšwele kgoro ka(tše) kae mehleng yeno? Ke dife kgoro tše?
- j) Afa mehleng yeno go sa le gona go tlalelwa ke Lepelle kudu le Tubatse?
- k) Naa motse o fiwa tokelo ka Sepedi go kgaoganya lenyalo la dikgomo?
- l) Naa kgoro ga e hlatholle ka melaetša e mekae ya go hwetša letsobe le sa swego?
- m) Thipaganyo ya molaakahlolo e reng go babedi - monna le mosadi (mohladi)?
- n) A nke o kgemethe ka seema sa moiphahli. Ba be ba reng borra-wešu?
- o) Laodiša molaetša ka mokgomana Phethedi Mojaludi, gwa direga bjang?
- p) Naa e be e le ka baka lang ge Marota ba be ba sa rate go begana letlatsweng?

1565

Kgaoganyo 610

Tlhologelelo¹⁾ ya kgoši Sekhukhune II, e phethagetše 1966

Nke ke porofeto go rena ba mehleng yeno mabapi ka letamo le la Lepellana; e bile nke ke ga e le toro kganthe mahlo a baswa a tiya kgomo lenaka. Seatla sa Mmušo wa Repabliki ya Afrika-Borwa se phethagaditše tlhologelo le tumo ya badimo; ka phethagalo ya kgopararaphaphathi ya bodiba bohlohlakwena: kgakgapa ya bodiba Seokodibeng sa merithi mebedi le Seraganeng. Dikomana tša badimo ba Radingwana le Mmela le Kgaphola di khutšitše go fatela bjale (baale) bohlapathumaša²⁾ (bodibanameetse).

Molaetša wa therešo: Ka kgwedi ya Phupu 1924, kgoši Sekhukhune II, ka tlhologelelo ya mediro ya go rata go hlabana le tlala (famine) mo seleteng sa gagwe, kgoši e be e dirišana le motho wa gagwe mokgalabje Asafa Mogale, monna wa matla le diakanyo (dikakanyo) gomme ba ikemišeditše go aga modutudu o mogolo gore ba thibele moela wa nokana ya Lepellana gore meetse e be letangwana la go nošetša khwitšana ye ka mošola wa temelo ya Mogofele go lebana le lefsaka le bitšwago Thabanaswana e lego letlapa ba rego ke Mamelamelane ka Seisimane le rego 'Magnet stone'.

1566

Tapišego ye ya gagwe le ditshenyegelo tša go hlaba dihuswane le maupi le mabjalwa a matšema le a ditheko tša mekotlana ya disamente; gwa se direge mohola. Eitše ka kgwedi ya Dibokwana 1925, Lepellana ya re kgoši selogamaano a tlala, a o ka nthibela? Široga ke fete ke yo bona mogolwake Lamamogodu a Mabutšwa (Lepelle). Mošimane a kgolobotha matlapana le medututšana a yo (go) a lahlela ka ga mogolwane. E be e le mošomo³⁾ o mogolo, banna ba emaema ka dikepo (picks) le digarafo goba maho ao go ntšhwago mobu ka wona, go epiwa moraladi (furrow) wa go tlo ediša meetse ka wona. Kgogolelo ye, kgoši Sekhukhune le motho wa gagwe ba tenwa, ba tlogela motswalatswaletšo. Ka ngwaga wa

1930, kgoši a laetša mokgomana Gideon M.A. Ngake a sa swere modiro wa bolema(bolemi/agriculture) go felo fao a kilego a senya hlegere; na hlegere yeo e tlišitšeng lehono 1967? Mehlolohlolo! Mokgomana yo, Asafa Mogale, e be e le motho wa go fo rutwa fela "A" yela ya mehleng yabo moruti Joanes Winter, eupša e le radiakanyo(radikakanyo) go mediro ya diatla (industry): go rula maotwana a dikoloi; go dira malwala a go sepedišwa ka meetse; go aga nyaako ya mokgwa wa Sekgowa le go thiba dipitša(pots); le go betlela tše lebanego ka saga; e le motho wa dikgerekgere(tools) tša mehleng yela ya bona.

1567

Bjaloge, kgoši le yona e le seroto sa go hlohlonwa ke diatla, a sa dule fela le ga e be e le morena yo mo kaaka! Nokana ye, Mohlaletse, e bile a thula mosela wa foro gomme a nošetša serapana fa khwiting go lebana le lebenkele la Mohlaletse; a buduša korong le lehea le merogo ya Sekgowa. E bile ka ngwaga wa 1936, a buna puno e kgolo ya motsoko. Kgoši o kile a leka go ntšha foro ka Tlapenglatladi gomme gona a palelwa a na le mkgalabje Matsebe Mabogwana (Seoma), le ka ntshe a dirile ditshe-nyegelo tša mefago ya bašomi gomme a se ke a ba le latlego. Ke ge morwaye, Thulare, a mo diriša leano gore ba tshediše meetse ka dikgagalešo(ridging) tša masenke gomme gwa kgonagala 1919. Moraladi wa nošetša, morago ke ge a thula o mongwe ka tletlolwana; wona e bile mokgomana Matsebe Bokgobelo Sekhukhune a bego a na le serapana ka tletlolwana ga yo mogwagwe; le morwaye Sebope (Sebo-pamobu) o be a na le temana a buna mokotlana wa korong go sona.

Le ge go se na tsebagalo e mpsha ya leina la letamogadi le, eupša bagologolo le borrawešu ba be ba re ke 'Seokodibeng se sa meriti mebedi - ga Matšhi(Matjie) a šalela!' Ke gona moo e lego moeno wa Babinatau ka botlalo ge re ekwa ge beng Batau ba itheta. Mehleng yeno moeno o (o) phethagetše ka seka se bonwago ka mahlo le megopolo ya dipelo ka bophara bja dilete tša naga ya Sekhukhune.

Seema se sengwe sa borragolokhukhu se re 'Magapu a tllile nala di fedile', le ngwana goba mampanatshehlana o fo re agee! Badimo ba Mmalebeko, Makgowa! Le ge dithuhutonana⁴⁾ le dithuhugatšana di šontše dinko, therešo yona e ba loma ka gare ga bona ka teng; e fo ba gore manhlo ga a na molomo wa gore agee! Bana ba Jehofa Modimo Rama(tla)kamoka! Ee! Thuto ke seetša sa ditšhaba; Mmušo ke letsogo la Modimo mo lefaseng le.

1568 Nke ke ge senthulwane se riano, ga leboto le kgeregela moeleng, mabatwana a samente a mamolotšega(kgoromologa) makgora-metšong. Gomme le ga go le bjalo, e se se nyamišago Letuba; gwa riano Matsebe a bohlole bja Tubatse - monna wa mphatho (wa) Managana a Phathudi Morwamotšhe.

-
- 1) go rata kudu go seo o dumago ge se ka direga goba go bonwa, le ge mohlomong se le kgole; go duma go bonana le ngwaneno goba yo mongwe wa motswalo weno: ke tihologelo goba kgolelo.
 - 2) ke bodibana bjo mathumaša a hlapišwago bothumaša gore e tle (e) bitšwe gore ke dikgarebe. Ye ke yona komakgolo ya basadi.
 - 3) lentšu le 'mošomo' ke gore modiro; 'mošomo' ga se Sepedi goba Marota(Serota?) eupša mehleng yeno le mohola fela ka go kopanya mebolelo ya rena basotho ba Afrika-Borwa; e bile le tlwaelegile molomong le mengwalong.
 - 4) ke dithuhwana tša dipholwana; tša ditshaatšana ke dithuhugatšana; diphehlaloko disenyi, bathwana ba ditshela, ba lenyatšo le merebana le bohwirihwišana; basatšana ba mmole-dišana wa go kobonya batho ka ntakana tša kgerulo ya maradiana; bommaditsebana ka leonya.

1569

Kgaoganyo 611

Sekhukhune wa pele ga se a boloka ditaelo.

Borrawešu, banna ba mphatho wa Makwa a Marema ka dilepe ba Morwamotšhe wa bobedi Maphuthaaditšhaba, ba re kgoši Sekhukhune (wa pele) ga se a laodišetšwe ditaelo tša makgolwagwe, aowaa! O mmone ka mahlo le go mo kwa ka ditsebe ge Thulare I a laela barwaye ka moka, a ba laya kgokgothele ka mabapi le Makgowa a: ebile a re: ga e le ditšhošwane tše ntsho tšona le tlo di kgafa, eupša tše khubedu le ka se di kgone; gape le taelo ye itšego ya kgokgothelwa ka makgeru. Kgoši Sekhukhune wa pele le ge e e le mogalefi wa marumo, o fošeditše badimo ka go hlanogela kwano ya tatagwe ya 1857 le mmušo wa Kgotlakgolo ya Repabliki ya Mašišing (Volksraad van Lydenburgse Republiek). Bjaloge, a sekegela tsebe le go beba difahlogo tša baaroši ba dikgorokgolo tša Marota.

1570

Thutotaelo ya borrawešu re kwele gore lephekomolao la botatago bona ga le tabogiwe; ka mokgwa o bjalo, yena ka nnoši a ba a re go mokgomana Morewane Sekwati Thulare mohlang ba le kua Tshwane, a re: "Nkwemasogane! Le ntirišitšeng la fo re ke hlabane le Makgowa, lehono ke sentše motse wa bana ba Thulare!"

Le ge kgoši ye e be e le mohlalani yo mogolo, bakgalabje ba be ba fele ba kgokgontšhwa dikgopolong ka baka la go rakwa ga bakgomana ba: Dinkwanyane le Ramaube gammogo le balatedi ba bona. Le ge kgoši ye e be e fepa banna ka mokhorro wa mpa, eupša phedišano le kgobokelo ya leago e sa uše dipelo tša bohle. Molae-tša o o boletše lehung la gagwe ka 1882, a re le be le re pušo ya ka e a tshwenya, le tlo šala le di bona, šiawo Makgowa!

Tshenyego ya leago la Marota e phethagetše gape ka seema se sa go bolelwa ke mokgomana Dinkwanyane ga a itše: "Tlou ga (e) ija mere, e a ikapolela!" E bile therešo, mohlang wola ga dilete ka moka di fularetše motse wa Marota, gwa phethagala lentšu le

K34/120

1571 rego 'modikwa ga a na maano'. Marota a (a) katanela motse wa bona, eupša e filo ba go senya hlegere; lephoto la Maisimane le Maburu le ditšhabana tša bathobaso, la ba gogola. Motsemogolo Tšate wa fetoga lešopi la mengawo. Mehle⁷ng yeno ge ba re fa e kile ya ba madulo a rmašo o maatla wa Bapedi, nke ke ga e le dikwero goba metlae ya diloro; gomme batsebi le batho ba ithutago ditiragalo tša mehla e fetilego, ba be le tsebo le tlhaologanyo gore ke therešo gomme ga se mathomo ge dilete di thubaganya se sengwe selete.

Mokgwa goba mokgwana wa go se ratege, ke ge motse o itwantšha wona ka nnoši, ka mokgwa wa kgalenyana wa Marota a Mamone le a Madibong; le ge seema sa borragolokhukhu se re: bana ba motho ke morakabilo ba a namalala. Taba e botsebotse ke go tomola lefata; lona ga le senye leago - kwano le pušano ga di ke di phušoga. Mehle⁷ng yeno go na le ponagalo ya bokaone ka tiro le melao ya Babašweu, powelano ya ditšhaba tša Bapedi di tlo bowelana sa(tša) bopagana setšhaba se tee, le ge bontšhi bja magoši le magošana ba sa fele ba utamile ka bokhuduthamaga bja ditirwana tša kgorokgolo ya Marota a Mohlaletse; seetša se ke ke sa fenywa ke lefsifsi.

Noted in English by

"Sekhukhune, the troublesome Bapedi chief, against whom several expeditions were undertaken before his final defeat and capture in 1877." Although chieftainess Mankopodi was misled by calumniators, she ought not to fraud the government of the Republic of South Africa and doom - "Bapedi of Thulare's gribe in Sekhukhuneland."

(Notable 1967)

1572

Kgaoganyo 612

Mojakgogo o a itshesengwa, o re diphofa ke yo uta kae?

Fa kgaoganyong ye, Thamaga ya Mabjana e re naa seema se sa borrawešu, ba be ba bolela molaetša kang le go hlalefiša motho ka mabapi le dilo mang?

Seema se ka godingwana se bapetšwa le se: "Moja bohlewele ga a llelwe." Modumo wa koša ya tšona o hlabošwa magalagapeng a diopedi ka methepa ya direthe (boithati); ba re: "Mojakgogo o wa itshesengwa, o re diphofa k'o uta kae!"

- a) O tsebile go bopolla, maano a go bopelela gape a kae?
- b) Makgonathunthanya, le kae leano la go kgobokela?
- c) O kgonne go utswa, o tlo e jela kae kgomo ye ya morwa Thulare?
- d) O ba neantše, madi a tšhologile; o tlo ba kwantšha bjang ka mang?
- e) Naa ke mang yo a tloga tšheletša hlofi ye ya go dirwa ka boomo le matepe?
- f) Naa e tlo ba mang go gaša ka madi a kगतwane molato wa kgomarela yena?
- g) Naa temogo e gona gore dingakabaloyi di kgona go senya letšwa; a badimo bona ba bjang?

Molaetša: Mogologolo wa bogologolo a lemoša bagologolo ba bogologolo a re 'mophitso wa noga ga o bonale godimo ga letheledi, le wa hlapi ga o bonwe ka bodibeng bja noka, le wa leselawatle ga o bonale ka lewatleng, le wa nong ga o bonagale leratadimeng; na motho yena a ka se bonwe bjang a gata godimo ga mobu?

1573

Marota le ge a kile ya ba barethi ba theko ya lerumo mengwaga e meteletšana fa tikologong ya Transfala (1600-1834); eupša mehleng yeno tshipi e gatile engwe e menamile; e bile ga ge mathomo, go bile bjalo le mehleng ya boMonomotapa gomme le

1573 mehleng yeno go sa fele go le ka wona mokgwa woo. Naa kgomogadi ge e itshema sengangana sa go gana go gamiwa, e dirwa bjang? Goba pholwana ga e gana go panwa? Kgomogadi e thapišwa ka mogala o thulelwe nkong, pholwana e rwešwa ngwanakwatana gomme sehlokamolomo se tlo ba sa re gonyagoeme ke lahlile!

Naa mofenyi a ka laolwa ke mekgwa le melao ya mofenywa goba mofenywa o na le taolo efe go melao ya mofenyi wa gagwe? Naa e be e le afe mabothatana a 1893-1894 magareng a Maune le Mekatela mo Masehleng (Geeneinde)? Moraroludi wa ona e bile mang? Naa kgonagatšo ya phethwa ka bose goba kgalako? E be e le ka mmušo ofe wa Makgowa aa? Naa à magoši le magošana le ditšhaba tša bona e tlo ba digoboga ka go ikokobetša go melao ya Repabliki ya Afrika-Borwa?

Mogologolo wa bogologolo o apeša mmotegi wa melaong ya gagwe a re: 'mohlanka wa potego o ikeletšwa ka tše dintši, ka baka la potego ya gago gomme tsena bodulong bja khutšo; ka ge o botegile go ditaelo tša morena wa gago.' Ye ke kholofelo ya bahwelapušo ya Kakaretšo ya Lebowa ka bophara bja Afrika-Borwa; ke kgale koša e le tokologo.

1574

Kgaoganyo 613

Dikgagara di wele maseselle Mohlaletse

Temana ye e fiwa go Thamaga ya Mabjana ka mokgomana James Mabowe Sekhukhune ka la seswai Pherekong 1968, gore kgošigadi Mankopodi Thulare o tlo bewa kamogelong ya pušo bja (ya) Kakaretšo ya Lebowa, ka letšatši la 19 Pherekong 1968. Moraroludi wa tiragalo ya Bapedi goba Marota, ka malebana le seema sa borraikhukhugolo se rego: "Phukubje e itše ke lebelo gomme lefase la re ke namile(nabile)!"

Mmapadi wa kgaatanyana ya bagologolo ya banna ba gešu ba kua Boroka ga Sekororo, e re: goroga(welcome) motšodiša ngwana wa kgoši ya maletlana. E bile go thoma ka ngwaga wa 1958, e sa le ga di wele mohlakolane; lehono ka wo, 1968, di wele maseselle Mohlaletse. Moreti o re:

"A re go kwe!
marapo makokonwa,
ke mpša maraga dibetlela.
Re botše wene magapatududu!
O rego tšhipa e kile ya namela
mooka - mabala a šalela mookeng!"

Seema sa borrawešu se rego 'moenalodi ke mmowa nalo', ga se ke se re phankga; se fele se betha kgomo lenaka. Gapegape, borrawešu ba be ba re ga ba reta mokgalabje Makoroganye ba re: 'Motubatse mosegi! Ga se wene o lego kang o nnoši; kang e letše magoro(ng) a go fela: o bopetšeng re go tseba o le mosegiša batho ka mehla, lehono wa rupula dithuma(dithamo) tša swana le senana - Bauba a Phaahle a Bauba!'

1575

Tiragalo (historic) ke polokelo ya mekgwa le melao ya ditšaba ka moka. Ka baka leo, go boloketšwe ditlogolo le ditlogolwana ditiro tše botse le tše mpe go yona; magoši le baetapele ba mehuta le ka maleme a bona.

Bjaloge, le mehleng yeno, tsebe le leihlo la bangwadi ba ditiragalo ga ba bebe sebopego sa mang le mang; tabakgolo ya bona ke go rulaganya ditherešo fela goba mabobe ka roka a mohuta ofe le ofe tirelong ya go tlo lemoša ditlogolwana (generations) bao ba tlogo ba gona ditulong le boetapele(ng) bja merafo.

Gape, le ge leago la Marota le kgerogile ka baka la bofoku le go arošwa ke baaroši bao maina a bona a ngwadilwego ka kua dikgapetleng tše lesome le metšo e senyane; gomme kholofelo e gona gore ge mmušo o ka fele o hunetše thari ka ngwana yo e tlo go ba Sekhukhune sa boraro bjale ka ge go bonagetše fa go 'Zonk, November, 1958'; eupša molaetša o mongwe o laetša go se phethagale ga taodišo ya kamogelo yeo ka baka la baganyetšhi mabapi le letšatši la di 19 Pherekgong 1968.

1576

(Fig.36) Seka se sa mokgopa wa tšhwene: mokgopana wo wa go patliwa, o tlhatholla gore ditaba tša pegelo ya Mohlaletse ya letšatši la di 19 Pherekgong 1968, ga se therešo, e fo ba maboradia a batho bao ba ratago ge kgošigadi Mankopodi Thulare a ka phetha thato ya pušo ya Kakaretšo gomme a se a kwana le setšhaba sa Mohlaletse. Tshebedi, ka la 12 Pherekgong 1968, e re Marota a Mohlaletse a lumile(lomile) mogohla a re: 'Mohlolo! Naa Mankopodi o tlo hlanogela bjang kganano yela ya boipušo a be a re ga a bo rate? Naa ditshenyegelo tšela tša Marota a(o) a ilego Bogwaša, Tubatse, o tlo diragatša bjang ka tšona? Tshebedi ke Phenyane a Maswene, a sebela sa Makgalwa abo Tshwane, ka Kgalatlou 12/1/68.

Molaetša wa molao wa dikgoro tša pušo ya Sepedi: Tlhatlaganyane ke gore molato godimo ga molato. Motho mang le mang, a ka se ke a tlhatlaganyetša molato a se a phumola wa pele. Molao o re fegolla molato mafateng, e be gona pego goba kgopelo e ka tsena goba go thaetšwa ke letlatswa goba kgorobanna. Se ke

molao wo dikgore tša pušo ya Sepedi ba(di) itshamilego ka wona le go thomegeng gae Mogokgomeng Tubatse (1600).

"Go ke ke gwa tabogiwa mogwapa!"

Motse wa Mohlaletse ka makhuduthamaga a wona, o huduantše setšhaba sa Sekhukhune gomme leihlo la mmušo le ge le ka ba mabobo; makhuduthamaga ge a fegolle mogwapa le ge ba ka iketla ka gare ga Pušo ya Kakaretšo ya Lebowa.

1577 Le ge borrawešo ba itše mkgopa wa tšhwene o rekwa o phuthilwe, woo wona ga o patliwe kgorong ya bahlologadi le ditšhuana (widows and orphans). Naa e tlo ba efe kgoro yeo e tlogo rwala goba go rwalela makhuduthamaga tlhobogadišo ye?

Re kwele borrawešu ba re tlatswa le ja ngwana wa lona. Ka baka leo, kgorekgolo ya Marota e ke ke ya phonyokga go fegolla mogwapa wo wa 1958; godimo ga ditshenyegelo tša Marota a Naboomkoppies, Bógwaša; ge babuši ba mehleng yeno mo Afrika-Borwa ba kgonthiša melao ya segagabo motho.

Beibele e re kotlo ya Adama e bile lehu. Naa lebaka (reason) e be e leng ge kgoši Sekwati wa pele^{gō} amoga ngwana wa mogolwane bogoši? Naa yo tatago Mojaludi o be a dirileng ge go sa agilwe gae Tubatse? A go se ke gwa katelwa setsiba ganong ga barakiwa Mohlaletse; ga e le borena bja go tswalwa ke Thulare bjona ga re rutwe, ke tlhago ya rena Marota.

Seena se sengwe sa boraawešu se re: ge monna a betilwe ke segoba sa nama letlatsweng, yo mongwe monna o ye a ahlame a metše segoba seo. Ke gore ge o phošitše, yo mongwe o tlo go phošolla gomme morero wa lebanya ka toka.

Mohumagadi Mankopodi ke seantlo se lebanego ka therešo ya mekgwa le melao ya Sepedi; bogoši bja madi a Marota bo magetleng a gagwe; gomme ga a gona ngwana wa mosadi yo mongwe wa mohu Thulare

1577 II, a ka bewago bogoši ka ntle ga ngwana wa seantlo se. Nna ke ngwala le go tliša le go boifa melao ya mekgwa ya tlhago ya borrawešu badimo batho ba Modimo Ramatlakamoka.

1578

Kgaoganyo 614

Lahlile legare phokeng - (1)

Se, ke seema se sengwe ka gare ga diema tše kgolo tša(tše) borrawešu ba di antšwego go borrahukhu ba bona. O lahlile legare phokeng. Naa ba be ba rerešetša ka tekanyo ga go hlo- mane bjang? Aowaa! E be e le thutokgolo go banna le basadi go eletša kudu go swara leleme ka gobane batho ba lahlegelwa ke dimelo le go se hlomphiwe le go konwa ditaba tša dithepo tša leagong ka baka la go lahla legare phokeng. Legare ke gore leleme; phokeng ke gore bathong ba sa lebanago merero yeo; lahla ke gore go bolela goba go laodiša, go botša ka mokgwana wa bo- hwirihwiri gomme o-laodišetša bahloyi goba manaba a gago.

Monna le mogatšagwe ga ba na thopa ka lapeng ka baka la ga yo mongwe a sepela ka go lahla legare phokeng - ke gore tša lapa la bona di anegwa mekgobeng le mekgolokgotheng ya mašemong. Bagwerani babedi ba hlanogelane ka baka la yo mongwe a lahlile legare phokeng, bjalo bogwerani bja bona bo nyanyologe go swana le sekgolomothwane ga se nele(nelwe) ke pula se nyamiša mologi wa sona. Gomme ka mokgwa wo bjalo, motho wa go sebasebela ba bangwe diphiri tša lapa goba kgoro ya gabo mabošaedi go mathakga ka ntle ga go rongwa go dira goba (go) laodiša tše, ke letšopja; batho ba (a) mo sesengwa magareng a bona ka mehla.

1579

Motseta wa kgorokgolo ya Marota a(o) senyegelwa ke botse- tedi ka baka la meanegela ya dikhuduthamaga tša mošata; a lahla leleme go baneanyi: ya ba seši(smoke) se a kuelela, bjale mošate o a makala gore naa kgororo ye e utulotšwe ke mang; ke ge a hwetšwa. O kgoromeditšwe botseteding ka baka la go lahla legare phokeng, ke gore go bolela merero goba go hlamula go batho dithopa ka ntle le molao goba go laelwa go dira seo.

1579

Borrawešu ba be ba re ngakabaloyi ya go lahla legare phokeng, ga se selo; mamoneanyi ga a ratege leagong la Serota. Ka baka leo, e relwa leinana leo ba bego ba re ke Fetageno.

Gapegape, borrawešu le bommawešu ba be ba sa dumelele go bolabola masetlapelo goba go anegelana dithopa ge ba banyane (children) ba le kgaufsinyana le bona; ba fele ba re: tlogang fa, arieng go bapala malapaneng go(ba) dikgorwaneng. Ka mabaka, ga e le bannyana, ba rongwa nokeng, kgonyeng goba go (yo) šila dinwalaneng(dinalaneng). Bašemanyana ge e le mašolopudi, ba rakwa go ya magoreng go bolaya magotlo (mice) gomme woo e le wona modiro wa bašemane ba mašolopudi - ke gore bommabannyana. Bana ba, ba boifiwa (boifišwa) therešo le maakana ka seema se: "Dipinyana ge di re ping! Di kwele diping tše kgolo." Gomme se ke molaetša wa therešo - ngwana a ka se fo re ka gešu re šeba ka nama gomme a bolela maaka. Go se botege ga dingakana tša Sesotho, ke go laodišetše(laodišetša?) ba bangwe mabothata a baalafiwa goba maloyi le maloiwa a ba bangwe go ba bangwe - ke gore ba tšama ba lahla dithopa tša batho bathong; ba lahlile legare phokeng!

Molamo ga(ge) o tlo tiya, o kwalagala marethong

Seema se sa borrawešu, se be se sa gope molomong wa mokgomana Ngwanatsomane Sekwati Thulare. E be e le monna wa mphatho wa Makwa a Morwamotšhe II; a fele a re molamo ga o tlo betha, o kwalagala marethong. Go rialo a era gore mošimanyana ge e tlo ba wa mmakgonthe mohleng e le monna, o bonagala ka ge ba le hlokomelo go diruiwa - dikgomo le dipudi goba dinku. Molaetša e be e le thuto e kgolo ka batswadi baneng ba bona khologolong ya bana ba bona mehleng ya ga e le banna ba malapa le motse wa bona. Molaetša woo, o bolela le bao e tlo go ba basta-pele ba setšhaba ka botlalo le ka tihologanyo ya mohlabaseema. Ngwana (wa) mošimane o kgonthišwa ke makgwana le ditlhokomelo tša gagwe gomme banna ba fele ba re kgwenene lesogana! Ge re le merakeng ya bodišana bja mehlape gomme re dutše re ora mollo, monnamogolo yo a re etetšego a fele a re: 'Bašaa! Diruiwa tše le tšilo nyala basadi ka tšona mohleng le le banna gomme le bolotše le dula dibešong tša mello ya borrawene.' Re rutwa le go laiwa ditemošo le tlhokomelo gore phoofolo ga e na kgopole e swanago le ya motho, ke motho a e rutantšhago se e lego mohola go yona.

- a) Lemoša phoofolo lešaka fao e robalago ntshe, go lotega go leweng ke diphukubje.
- b) Modiši o hlokomela go bulela le go goroga ka tlhokomelo ya dikga tša ngwaga: lehlabula, marega, selengwana le selemo - gomme ka mehla dipudi le dinku le mamanyana ga di bulelwe ka nako e tee le dikgomo tše kgolo; le ka nako ya go goroga, mehlatawana e etapele ka mehla.

- 1582 c) Ditaelo tša kgokgothele go modišana goba badišana ka moka: (1) tsebo ye mebala (ya) diruiwa ka tlhokomelo le go ba le pelotheri. Ge modišana a sa tsebagatše mebala, ga a swanela gore e ka ba moloti wa dikgomo goba dihuswana ka gobane se sengwe sa hlakana (gobana) le mohlape o mongwe, tlhatho ke efe ya gene!
- d) Modiši (II) hutšwetša bouswa bja molatša ka mafsi(maswi) a lebese, a se ke a ja sefišane goba mafsi a dithatha (bodila) a eya madišong mosegare, a pheme boroko. (III) Modišana ga a dule fase, o tshorana seolwaneng goba kwataneng gomme a letša lesiba goba sekgapa; ga e le lesogana o letša lekope. Hlokomela o tsebe noga e khubedu ye sepelago ka pele ga dikgomo. (IV) Kgomogadi ya sephitša le bana ba yona goba ya phulelathoko le digafanyana tša (go) rata mabele (mogwang).
- e) Modiši hlokomela bophulelamorago. (v) Bomašwanyaneng le tša sehlotša le dikgofa boMasekane.
- f) Modiši a se ke a hlaša nonyana e bitšwago legama ge e kgola dikgomo dikgofa. Gape nonyana ke modišana wa go thuša, e ratwa ke banna ka moka, ga e bolawe.
- g) Modiši ga se motsumi wa diphoofolo, o bolaya seo se putlago mahlong a e be botiya bosware goba go tsogela mmutla o robetše ka segoleng ka serogo (molamo) wa go bolaya phoofolo goba sebatana. (vi) Modiši ga a sepele a kgapetša diatla. Se ke mokgwa le molao wa badišana ka ditaello tša banna ba bogologolo le ba mehleng yeno; go kgapetša diatla ke mokgwa wa basadi.
-

Sontaga le mafika a: Maseroga le Tlapatladi

1) Na Bapedi ba na le tsebo efe ka letšatši la Sontaga? Aowaa! Rabatome a sewe, Sontaga! Rena Marota re kwele makarapa a mephatho ya Magolopo le Manala le Madikwa, ge ba tšo bowa Kirišitwane (Grahamstown) go tšo bereka hlotloletšwagomuši; ga kgoši Sekwati wa pele a sa agile Phiring 1839-1904. Ba re ka letšatši le lengwe Makgowa ge a re tlabo, ba re lehono ke tšatši la go khutša, ga go iwe mošomong ke Sontaga. Gomme ka kgonthe re hlwe merithing letšatši ka moka le be le dikele. E re ka moswane ge le hlaba, tšhipi e tiwe, ba re lehono ke Mošupologo (Mmantaga) gomme re tšeye dipeke le digarafo, re thegele meepong le medirong e mengwe ya diatla. Sontaga rena Bapedi re be re sa tsebe selo ka sona.

Rena Marota re thomile go kwa gore Sontaga ke letšatši la go ilela mediro ka moruti Ngaka Merenskey ka ngwaga wa 1856, gape le maina a matšatši a šupago a be a se gona ka Sepedi; re be re tseba fela maina a dikgwedi le dikga tša ngwaga ka maina a tšona.

2) Na keng Maseroga? Lentšu le, Maseroga, ke gore mmaserogabasadi. Gona le letlapa le lengwe mo godimo ga thaba ya Leolo le bitšwa 'tlapa la go roga basadi'. Na e le ka baka lang leina le? Letlapa le mo gare ga lona, tlhago e fatile sebopego sa seswantšho sa lebopo la mpopo e swanago le ya mosadi ofe le ofe, gomme ka baka leo le bitšwa Tlapalammaserogabasadi.

1584 Mehleleng ya kgalenyana basadi e be e re ga ba rotoga ka tsela ye ya Maseroga, goba ba thulama ka yona, ge ba fihla kgaufsi le tlapa le, ba be ba šonya melomo le dinko, ba sa kgonyoge go le lebelela ka maahlo gomme ba nywanywa wa go lewa ke dihlong ge ba gopola bobona.

Mehleleng yeno seka se sa naga bathobaswa ba se kgobotše ka bosenyi bja batho ba matšatšing ano, ka baka la go hloka tlhaclo-

1584 ganyo ya thuto ya mediro ya tlhago (nature).

3) Tlapatladi keng lentšū le? Aowaa! Lentšū le ke gore tlapeng la tladi goba ka Tlapenglatladi; e le gore go riano ke go reng? Ka mo nokeng ya Mmameetse, go na le lefsika (rock) le legolo, le pharogane(go) diphatša tše pedi gomme borrawešu ba re boditše gore lefsika le la na la tiwa ke tladi(legadima) goba mollo o tšwago marung. Tlapa le ka makgatheng a Lepoo le Tšwereng, le akumetše moela wa Mmameetse (Mohlaletse) ka bohla-
belatšatši ge mosepedi a eya ka Magnetsvlakte No.437; naga ye e bitšwa Mabotšeng ka Sepedi.

Bakgalabje ba re mehleng ya kgalenyane, moela wa Mohla-
letse o be o ikgogoba le tlapa le, gomme mehleng yeno le bokgu-
jana bjo bo ka bago ye masometharo ka godingwana; gomme se ke molaetša wa kgogolo ya moby.

Marota a etetšwe ke mohlankelatemo

Ka letšatši la 7 Dibokwane 1968, Marota a Naboomkoppies, Bogwaša, ba be ba etetšwe ke Mna. F.J. Botha le Mna. M. Roos, mo kgorong ya kgoši Motodi Sekhukhune. Baeti ba gahlantše maloko a:-

- 1) Marota a Naboomkoppies;
- 2) a kgošigadi Lekgala Maokeng ba Rietfontein le ba Alberton, Maahlatši, go tllile tona William Mabasa le balatedi ba kgoro.

Kopano ye ya bulwa le go tswalelwa ka thapelo go Modimo Ramatlakamoka, ka moruti E.M.E. Motubatsi. Mokgomana Judah Sekhukhune e le mofetoledi wa Seisimane le Sepedi.

Thutokgolo ya Mna. Botha e be e tsokamela ka tša diphe-dišo tša lefase le ka bophara go Babašweu le Babaso, ka kudukudu go ditlogolwana tše mehleng yeno le go tše tlogo le mehleng ya bogologolo. A re Beibele e re botša gore Modimo o hlodile lefase (earth) gomme a bopa Adama, a mo fa lona gore a phedišwe ke dimela le digwere tša lona (le) maruwo a lona go iša ditlogolwaneng tša gagwe. Gomme lehono ke rena ba. Mmušo wa Repabliki ya Afrika-Borwa, o le abetše naga ye ya Naboomkoppies gore e be bohwa bja lena go fihlela le baneng ba bana ba lena.

Molaetša: lena baagi ba naga ye, le ba dinaga tše ding, thuto ye ke kgethetšwego yona ke ba kgoro ya bolemi, ke gore hlokomelang kgogola goba kgogolego ya mobu.

Mahumo le diphe-dišabatho le diruiwa le diphoofolo goba ka moka tša bophelong bja nameng, di tšweletšwa ke pula ga e nela mobung. Hlokomela(ng) tše:-

- a) Latelang mokgwa le molao wa go lema mašemo a lena ka taetšo ya dikana tše šilwego ka magareng a mašemo a lena gore kgogola ya meetse e hwetše hlegere e dirilwe; mokgwa woo o hlo-

komelwe ke ka moka ba mašemo;

b) hlokomelang gore go rontšha le go senya naga, ke go e apolela mehlare; mokgwana wa go rema mehlare ya naga ke kotsi; ka kudukudu felwana ga mehlakana (springs) goba didibana tšeo baagi ba rwago le goga meetse ntshe, le moo e lego mancšo a diruiwa: dikgomo le dihuswane boka pudi goba dinku;

c) hlokomela kotsi ya mollo. Kotsi ya mollo go diphedi kamoka, mabjang le mehlare ka moka ke e ngwe ya mašorošoro go diphela; e bile ke kotši ye e ukametšwego ke tshwaaro ya go išwa bohlokong bja kgolegong ka ntle le go lerišwa. Go tshuma naga go tliša go ota ga diruiwa gomme di hlokatšše theko papa-tšong;

d) mobu - go hlatholla ka mobu, ke namanetona. Na re ja eng? Re apara eng? Di tšwa kae tšohle? Ga di tšwe mobung? Na gauta yona e tšwa kae? Ga e epiwe mobung?

e) Mohlankelatemo a re kgoši Motodi a kgethe komiti ya banna ba go hlokomela tša naga ye. Ke gore, didibana tša meetse, le mehlare le mabjang a diphulo tša diruiwa le tša dikgogolo mo ditsela di fategilego ka meetse a dipula, gomme plušetšwe; e be mang le mang yo a ka hwetšwago felo mo go bjalo - banna le basadi, se ke tokelo ya batho ka moka diagelong gammogo le ditemelong le dijarataneng tša malapeng a lena;

f) tlhokomelo ye e diragatšwe ka gohle le go barutiši goba dihlogo (principals) tša dikolo tša bana ba setšhaba; ke gore - gore go hlokomelwe kae le kae mowe go ka dira kutleego go thinyaga ka baka la fao go fatilwego ke kgogola ya meetse a dipula.

g) Modimo Ramatlaohle o file motho lefase le gore e be la mahumo le go iphediša ka lona gomme lena, Mmušo wa Repabliki ya Afrika-Borwa o le file naga ye, gomme e loteng ka mekgweng

1587 le ka moka melaong; ke bohwa bja bana le baneng bja bona;

h) baswaedi ba mohlankelatemo: mokgomana Benjamin M.M. Sekhukhune a ema a leboga thuto ya mohola go ditherešo ka moka tše tlhatholletšwego, gomme a kgopela boemo bja dipompi tše tlišago tlišago meetse (gore) hleng ga di bonagale kgotsefatšo. Mna. Botha: Ke tlo di bona gammogo le modiri wa tšona.

Mokgomana Jack M. Moruthane a ema a lebogela kgoro. Moruti, Edward M. E. Motubatsi a ema a leboga thuto e phagamilego ka lefase le, gomme a re; o gole o be le moriri o mošweu hlogong ya gago. A reta leina la kgoši Sekwati I - Modimotšana wa noka ya Tubatse!

Mphoma wa Mamathamageng¹⁾

Mo godimodimo ga thaba (ya) Leolo (Lulu mountain), go na le mphoma o boifišago kudu gomme leina la ona bagologolo ba re ke Mamathamageng. Leina (le), ba re ke leina la monna yo mongwe wa bogologolo. Mehlang ya ditlala (starvation), ge batho ba jana, gomme seletšana sa Mamathamageng se bolokegela bonabeng ka mo mphomeng. Mphoma wo o magareng a nagana (farms) tše: Grootvygenboom No.103,²⁾ kgaufsi le thabana (ntlha) e tsebjago ka leina la Tšwele (Thorn Hill). Borrawešu ba re ka ntwaga ya 1877-1878, kgoši Sekhukhune wa pele, ke mowe a go tšhabela bonaba bja Maisimane, Maburu le Maswatse le Mapulana ntshe; le bohle ba bego ba mo hlanogetše ba dilete. Le ka ngwaga wa 1882-1883, gore Mampuru a bolaile Sekhukhune I, setšhaba sa Marota se be se tšhabetše go wona mphomeng woo.

Kgonono (suspicion). Bakgalabje ba robetše gae badimong ba fele ba gonona gore afa bohwa bja borena bja Marota, ga bja tlogelwa ka gare ga mphoma woo. Ke gore mabjwe a bohlokwa goba mefiri le dikonope - ditšhalete tša sekgowa - ka gobane mehlang ya kgoši Sekhukhune I, tšhelete e be e bitšwa ka leina la konope (button).

-
- 1) ke ina la monna wa ga Maredi, bona ke Babinaphiri. Le ge Marota ba sa agile gae Mogokgomeng, Tubatse, kgoro ya Babina-phiri e be e le ka kuwa Bosokabodikelatšatši, go lebana le thaba e bitšwago Bokome.
 - 2) Grootvygenboom ke leina la naganyana e nngwe ya go rekwa ke kgoši Sekhukhune wa bobedi le kgoši Kgoloko Kgolane Kgoloko gammogo le setšhaba sa Bapedi ba ga Sekhukhune 1923-1952, ge lekgetho la tšhelete ya theko ya dinagana e(le) emišwa ka pušo ya kgoši Morwamotšhe Sekhukhune 1945-1965, a robala badimong.

Ge e aga e ya ikagela, ge e senya e ya itshenyetša

Seema se sa borrawešu moeno wa sona o bitšwa tlhokomologo, ke gore motho mang le mang o tšwele kgopolong goba morerong wa kagišano le yena goba bona. Tlhathollo e nngwe ya sona e re: ge e thunkanya, e ya ithunkanyetša, ge e le kgoši goba ramotsana goba kgorwana gomme le malapa le wona se a ahlola.

Ka letšatši la 28 Mosegamanye 1967, mokgomana James Mabowe Sekhukhune a re go tona J. Mabatane Moruthane: "Bona! Sebatana se lewa se sa fiša." Ke ge ba boledišane le kgoši Motodi Sekhukhune ka tša mosadi wa setšhaba, e be e le ka thopeng; ke ge ba re: "Hlare sa kgole se epiwa mohla (wa) lesolo." Dikgaetšedi šidi:-

1) kgošigadi Diphala Ntwampe Legadimane Mampuru;

2) kgošigadi Victoria Thorometšane Dinkwanyane Sekwati.

Ke ge bjaanabjakgoši bo dula khuduthamaga go boledišana ka mellotima wa Marota a mo Bogwaša (Naboomkoppies). Eitše ge ba le thepong ya sebona, kgoši Motodi a dumelelana le khuduthamaga ye. Eitše ka morago ga matšatši, a hlanogela kwano ye; bjalo ya ba ka seema se se rege: "Ga di lle mago nageng a šoka di naale." Tlhanogelopolelo ye ya boifiša kgoši Motodi.

Eitše ka la 4 Dibokwana 1968, ka nako ya 8 m.s., semošate wa Serota, gwa kopanela ga poledišano ka mellotima (tribal wife). Kgorobanna (bannakgoro?) ba bego ba le gona šiba:-

- 1) mokgomana Stephen Mogase Sekhukhune;
- 11) mokgomana Charles Sebope Sekhukhune;
- 111) mokgomana Samuel Moleke Sekhukhune;
- 1V) mokgomana Charles Mameetse Sekhukhune
- V) mokgomana Judah Sekgothe Sekhukhune
- VI) mokgomana Ben Mašabagole M. Morwamotšhe;
- VII) mokgomana Mahlagaume Seraki Sekhukhune;

- VIII) mokgomana Setlamorago Sepadi Sekhukhune;
- IX) mokgomana Charles R. Sebase Morwamotšhe;
- X) mokgomana Kgopane Makopu Mašabela;
- XI) mokgomana Thomas M. Ramphelane Mabogwana;
- XII) mokgomana Jack Nabatane M. Sekhukhune;
- XIII) mokgomana Jack Mamogudi Mapitmetše Makgata;
- XIV) moruti Edward M. E. Motubatsi.

Ka poledišano ye, phinkgišano ga se ya ba gona magareng a makgomana a; kwano e išitšwe ka lapeng go kgoši Motodi Sekhukhune gomme a thoma go nyapogela kganano le mafotie ale a go fotelela barwarragwe, a kwana tswae le hannakgoro ya Marota.

Ke ge go romelwa go mohumagadi Lešidi Motodi go kwēšiša se yena a lego sona, gomme gwa rongwa bakgomana ba:

- I) mna. Mahlagaume Seraki Sekhukhune;
- II) mna. Setlamorago Sepadi Sekhukhune;
- III) mna. Jack M. Moruthane Sekhukhune;
- IV) moruti Edward M. E. Motubatsi.

Phetolo ya mohumagadi Lešidi Motodi Sekhukhune, a re: "Bjale ka ge e le molao le mokgwa wa Sepedi goba segagešu, le nna ke swana le yo mogatšake; a go phethagatšwe molao, tswae, Marota a be le mosadi wa kgomo tša mokgobo fa Bogwaša (Naboomkoppies). Ka moka mantšu ale kgoši a go a bolela a re bomorwaragwe ba rata go mmolaya; a kgopela tshwarelo gomme Marota ba leboga. Ka mabapi le tša go kgopelela morwaye, Phathudi Motodi, gore Marota a mo patelele ditefo tša thuto sekolong, kgorobanna e ganne ya re ngwana yo ke wa gago, ga se wa mellotima wa Marota ka mekgwa le melao ya setšhaba sa Bapedi ba Thulare.

1592 Ga e le tša go nyaka lebone, di tlo šala diatleng tša
bjanabjakgoši, ge go tsomega dikeletšo, ke taba ya thopa ya
bona le dikgadi`le`kgaetšedi e lego kgošigadi Sefora Ntepane
Mankopane Ntšhabeleng.

Ge e aga, e ya ikagela; ge e senya, e ya itshenyetša -
go boletše mogologolo wa bogologolo.

Ditšhupagatšo tša mawa a kgomatlabja

Woo ke molaetša o mongwe o bego o hlokometšwe ke borra-
wešu gomme e le tsebo ya dipontšho go mahlatse goba mabothata
leagong. Mokgwa wo o be o hlokometšwe kudu; kgoši le yena a
fele a botšiša lewa la kgomo ga e hlabilwe ka kgorong ya gagwe,
a re: " E wele lewa lefe?" Bjaloge, mokgoma goba tonakgolo e
tlo botša Thulare gore e wele lewa le. Bjalo ba tlo tlhatholla
seka sa lewa leo gore ke goreng, go tlo bonwang goba go tlo
kwiwang goba go tlo gorogang goba go tlo tšwang ka mosehlelo
wa kgoro!

Mawa šia:-

a) Ge e fularetše mosehlelo wa kgoro, e bipeditše le go
tsentšha marumo le boneanya ka gare ga kgoro goba leagelong.
Lewa le, le be le sa thabiše bagologolo gomme le tiya kgomo lenaka.

b) Ge e fularetše lešaka, ya iša dihlako (ditlhako) goba
meletse mosehlelong wa kgoro, ke go bipeloga (khošologa), ditaba
di tšwa ka kgoro, merero e ya kgonafatšwa.

c) Ge e wele ya šotolela mosehlelo ka mašoto, e tswale-
tše, ge e le manaba a ke ke a kgona, goba malwetšana a ka se
šulafatše; badimo ba tšweletše, ditlhokwa di robetše.

d) Ge e wele ya šotolela lešaka, ya tšwa ka kgoro, banna
le ngatele; ge e le marumo le tlo fenywa la tlogela motse, la
tšwa ka difata goba la namela dithaba.

Ge e le lewa la dikgadigadi, di tlo tšwa ka kgoro
dišomila (lament) go kwalagetše phororo leagelong goba go motse-
mogolo o mongwe. Ye ke thuto ye e bego e hlokometšwe ke borra-
wešu, ba e rutilwego ke borrakgolokhukhu gomme e bonagala e le
ya mekgwa ya tlhago. Le mehleng yeno banna ba tlhokomelo ba sa
e kgonthiša gomme ga go na bosodi go boithuti(baithuti?) ba di-
pontšho tše bjalo goba dinyatšišo.

Dika (signs) tše di ntšhi tšeo borrawešu ba re boditšego le go re laetša, eupša ka baka la bonyatši bja baswa, re di fetotše dithakalampane kganthe ke ditemošo go tša mehla le mabaka. Go tlogelwa bohlae morago, e le gore melao le mekgwa ya ditiragalo tša mehleng ya kgalekgale ya Adama le Efa e sa fele e le mehla go batho ka moka gomme ka gore tše tša borra-kgolokhukhu di sa ngwalwa, ga di gopolwe; di gopolelwa boka matlanpuleng (childish) a bjaneng.

Mogologolo wa bogologolo, ba Mangwalo a Makgethwa, o re: "Ga go na selo se seswa mo lefaseng, di be di le gona gomme di tlo fo ba gona neng le neng."

e) Ge sehlabiwa la mathomo se wela fase gomme sa khunama ka matolo, ba be ba re se wele 'phutha a mabona'; e le taetšo le kholofedišo ya mokgwa wa go ladiša le go uša pelo bjalo ka ge e le bomahlwaadibona tša mabaka le mehleng ya bona. Ke ka baka leo bagologolo ba, ba felego ba re: "Hlola sa kgomo se hlolela mong wa sona gomme sa motho se a itholela." Ge o roga legaga la thaba wa re mošaa! Le lona le (a) fetola le re mošaa!

1595 f) Potšišo e re, naa kgomo ka mokgwa wa Sepedi e bolaiwa bjang? Kgomo e hlabiwa ka lerumo ka letsogong la mpogošu tlhabelong go ipata le lehwafa tletlolwana, gore go lebanywe le maswafo; eupša go hlaba le gona go na le thwaedi(thwaadi) le balebanyi; ga se marumo ka moka a loketšego go hlaba goba go fofoša kgomo, aowaa; a gona a go hlaba ka gore a mantšhi ke a tlhabanong goba ntweng - a ila.

g) Nku goba pudi, di bolawa ka nopa e bitšwago lehlabo gomme le tšona di hlabiwa gona tlhabelong go swana le kgomo. Ge e le nku yona e pipiwa molomo gore e se ke ya kwatša selo - mmeeee! Madi a dihlabiwa a lewa a bitšwa mošwang, a apewa ga

1595 botsana, gomme e be sejo sa go se tlatše mpa ka gore a tsentšha
tswiololo maleng; ka baka leo ba banyane ba fele ba lomolwa go
wona.

Lehlabo lona ga le na moidišo, le basadi ba loga mago-
gwa ka lona; le gona go fo adimiwa lehlabo go mmago Matsebe
gomme sehuswane se hubatšwe e be mathakga.

Na dikgomo di be di dirišwang, dipoo di kgethwa bjang?

Mehlang ya borrawešu re kwele ba re ba be ba namela makaba ba falala ka wona, ba eya kua Bokgalaka go sela ka wona nyageng ya ge go wele tlala tše kgolo. Ba re e be e le wona mohola o mogolo go barui ba kgomo, gomme mahlokakgomo ba adingwe, gomme go felegetšanwe. Go be go eya masogana a tsebago monamelo wa makaba.

Bonamedi bja kgomo bo a tlwaelwa ka gore mmele wa kgomo o botete ka mokgwa wa go thothomela ka boleta bja lebopo la nama ya tšona; ga e le mehola ke ya leago ka bophara.

Borrawešu ba re pewo ya poo goba dipoo, e be e le go hlokomela kudu leemo goba mmele go namane (ye) e ka bewago poo; le go hlokomela gore lelokong la bo yona le na le maswi goba ditudi gomme le mmala le wona ba be ba o kganyoga kudu.

Poo e ntsho-swiswi! Ba be ba e rata ka kudu, ba e ratela mmala wa tša go hlabela badimo mabapi le mekgwa ya bona ge ba kgopela maru fela. Melemelo ya dinaka e be e sa hlokomelwa le ge go fele ba re kgwadibana e lemile e bile dinaka tša yona di bona magoši ka pele. Melemelo ya dikgomo e be e kgahliša go bašemanyana; bokumane tšona di be di sa kgahliše go bona, go fefa dinaka tša poo; bašemanyana ba go seleka ba be ba beša mokopu e re mola o fiša, ba o tomele ntlheng ya manaka a poo gore a tle a fefege ge e loutša dinaka tša yona ka makuru goba diolwana; ke seo se bego se thabiša kudu go bontwadumela - ke gore bathwana ba marumolane.

1597 Mokgwa wa go kgaramiša dikgomo o be o dirwa, eupša bago-logolo borrawešu ba re e be e le go rutiša dikgomo mabakeng ga go tšhabiwa goba di tšhabišwa manaba. Bjaloge, kgopolo ye, le

1597 le mehleng ya merakeng ya rena re be re e dira peanyo ya dikgomo tša šaka le tee, e sego mašaka.

Peano ya makaba ke setlwaedi sa badudi ba merakeng. Ka letšatši le lengwe makaba a namelwa go iwa peanong, ka kudu-kudu nakong ya lehlabula ga di akotše, gomme go iwa lebelong pele ga go gamiwa ga ditswetši. Le mosegare ge dikgomo di išwa nokeng, makaba a namelwa gomme e sego go phadišana mabelo, aowaa!

Na kagišano, ka ntle le keletšano, e ba bjang?

Mankaleabanna o botšiša potšišo ye, o re: ge motho a efa yo mongwe keletšo, gomme ya rotoša tše di sa lokago, a moeletši yo o na le molato?

Rena Babinanoko, se ratwago kudu ka mehla, ke keletšo goba keletšano, le ge keletšo e ka phošagala, moeletši ga a hwetšwe molato. Borrawešu ba be ba re 'ngwana phoša dira ga a bolawe', ba laetša molaetša ka sona seema se sa ngwana phoša dira. Moeletši ke motho wa bohlokwa ka mehla. Ka mabakanyana a mangwe, batho ba ye ba gopolele šopoding ka polelo ya kgoši Sekhukhune I, ga a itše a re go mokgomana Morewane Sekwati Thulare, a re: "O ntirišitšeng lehono ke sentše motse wa barwa ba Thulare; re go kae lehono?" Keletšo ya Nkwemasogana e be e se ya phošo, aowa! O be a re: "Re banna re bjaloka bona, mohla lehu ga go hubale." Eupša le ge motse o thubegile, kgoši ga se ya mo hlokomologa, a fele a mmotile a re 'morwarre'. Monna wa maeledi wa Moisimane o re: "No head is so large enough to contain all wisdoms of the world." Motho mang le mang, ga se na moeletši, o molahlegong; o fo swana le monna wa kgope a kwerwago ka leina la gore 'yo ke monna wa sejato, o rata go fo ja a nnoši, goba mosadi wa go jela pitšeng.

Ka letšatši la lesome la kgwedi ya Dibokwane 1968, kgoro ya Pušo ya Marota (Marota Tribal Authority), e kgethile bakgomana ba:-

- I) Mna. Kgopane M. Mašabela;
- II) " Charlie Sebope Sekhukhune;
- III) " Edward M.E. Motubatsi;
- IV) " Jim Mabelane;
- V) " Jack M. Moruthane;
- VI) " Frans Mabelane.

Ka boripana bja melao ya bolebeledi le go hlokomela disenyi tša dimela fa Bogwaša (Naboomkoppies No.398) ka kudukudu:-

- a) go rema mehlare ka ntle le tumelelo ya kgoši goba setlankana sa bohlatse bja pušo ya Marota;
 - b) go swara motho goba batho, ofe le ofe yo a tshumago mabjang a phulo ya diruiwa le diphoofolo tša lešoka(naga);
 - c) go hlokomela didibana tša meetse a nwewago goba a agiwago ke selete le mehlakana - methopo fao go kunyugago meelana ya meetse;
 - d) go lemogiša mang le mang ka mabapi le kgogolo (erosion) ya mobu ka meetse a diretla goba dipula tša mmetela, le temogišo go mekgao lo ya mellwane ya mašemo go latela seo se phethilwego ka molao wa bakgaoganyi ba temelo.
-

Tlhathollo ka mothepa wa seantlo e reng?

Ka mabaka a mangwe, batho ba fele ba eba le dikgokgono tša dipelaelo ka baka la go hlokagala ga tlišaologanyo goba go se tlhathollelwe ka ba bangwe bao ba kwelego ka ditsebe tše bole-tšwego ke borrawešu: ge ba tlhatholla ka botlalo ka lehlakoreng la mothepa wa seantlo, ga o iša seantlo sa mogolwane goba morwedi a rragwe. Potšišo e re: a seantlo se direlwa monyanya wa lenyalo? Phetolo e re: ga botsana, eupša ga o dirwe ka botlalo go swana le wola wa mathomo; ga e fo ba wa matšwa ka lapeng la bo mothepa fela. Na lebaka keng ga e sa swane? Phetolo e re: ke ka baka la gore re sa le tshomilong (manyaming) goba megokgong, gomme go boifiwa theolo go seantlo se gore a se hlokišwe mahlatse. Poifo ye e latela mekgwa ya meidišo gomme kgopolelo ye e boifega gore e ka dira seromo ka gare ga leloko. Le mehleng yeno go sa le bjalo go setšhaba sa Bapedi bu Thulare.

Seantlo se laiwa ka mekgwa ka moka go swana le methepa ka moka ge e eya bogadi le go gorogeng, batho go maloko ka moka ba tliša bohlatse bja melao ya tswalano le ya leagong; woo ke mokgwa le molao wa setšhaba sa Bapedi. Ge ngwetši e sa fiwe melao ka gabo, na o tlo fiwa melao bjang kua bogadi? Ka baka leo, o tlo fele a gerulwa ka dikgopolo tša botšopša, boiketlo bo fele bo hlaelela ka lapeng la bo monna.

1601 Potšišo e re na mothepa ga o be o nyetšwe, a ka hladišwa a išwa seantlo? Phetolo: le ge borrawešu ba se ba ke ba re anegela botšopša bjoo, gomme re be re ekwa mehlamo ya bona ga ba thabile le dipolelišano tša leago la bona; taba e bjalo ga ya ka e direga.

Mohlomongwe re kwele ge go ahlolwa melato ya ditlhalano kgorong ya Kgoši Sekhukhune wa bobedi, go thoma ka ngwaga wa 1899-1943. Tlhadišo ya lebone goba go hladiša mosadi wa monna yo mongwe, go mo iša seantlo, ga e tsebjwe Maroteng; e sego setšhabeng sa Babinanako, aowaa!

Dikeletšo tše laiwago ngwetši:-

- 1) O tlo relwa moloi wa dithuri.
- 2) O tsebjwa ka bootswa le bogafana go banna.
- 3) O tlo bitšwa ka la bohodu le bojato.
- 4) O tlo tsebjwa ka la mmamoneanyi, wa goboga mo bogadi bja gago.

O hlomphe ka moka ba bogadi bjo bja gago le go ikokobetša ka fase ga monna wa gago ka mehla ka moka. O tlo relwa maina a mantšhi a mabošaedi gomme o kgotlelele go tšeo ka moka. O lemoge bagwera ba se go lahliše legare phokeng, ba basadi le banna; o mosadi, o dire mediro ya basadi, o kgaogane le dipapadi tša bjana. Lenyora le khuduge ka mo lapeng leno, mogatšago a fele a hlapa diatla, ntšhi e se no bobola ka meeteng gwa phethagala seema se: "Hlapi holofela leraga, meetse a pšhele o a bona!"

1602

Monna yo mongwe wa Marota, o itše ge a kolobile ka mababedi a go rakiwa Mohlaleetse, a e toma leleme a re mohumagadi Mankopodi Thulare ga se a nyalelwa gore ke scantlo sa mohu Lekgolane Thulare; gomme nna ka re go yena, wene monna wa Mabjana, o reng o tlantla leleme! Ka ngwaga wa 1945, lena Marota ka moka le kgobokane kgororo kgorong ya kgoši Sekhukhune II, mohlang moswarabogoši Morwanotšhe, monnago Thulare II, la re go mohlomphegi Morena Joubert, la re Mankopodi ke Seantlo sa Marotobale (Lekgolane) bjalo komsasa a leboga kudu ge mollo o ka se time ka

1602 tlaweng - ke gore lapa la bahu. Mokgomana James Mabowe Sekhukhune a re go komsasa: "Morena! E bile re filwe ngwana wa mošimane ka la 6 Mantshole 1944." Morena Joubert a leboga, a re: "A Thulare a široše diša!"

Tlogelang tšohle, bolelang therešo; le tsebišitše dilete ka moka tša Bopedi gore mohumagadi Mankopodi ke seantlo gomme lehono o re belegetše Sekhukhune III, morwa wa Thulare II. Bohlatse bjoo ga ke bo balamele, ke bone ka aka maahlo e bile ke bo kwele ka ditsebe selebaneng sa Marota, banna ba palo e fetago makgolo a šupago; go be go se na motho wa thetho e le banna fela: Babinatau le Babinakwena le Babinaphuthi le Babinatlou ka moka ba le gona. Se ke se kgopela go Jehofa Modimo Ramatlakamoka ke gore motse woo wa Sekhukhune le Leganabatho, o se ke wa senyega, Mmušo o hlodimele.

Mphoko ga Mosana¹⁾ Marota (II)

Le ge borrawešu ba be ba re 'khuḁu ga e lahle legapi la yona', eupša lethebo la mankgeretla ba be ba sa tšhepe ka lona ga ba eya menyanyeng ya koša ya moropa; e be e fo ba thoto fela go swanetša maudi a ngwako. Seema sa mogologolo yo mongwe wa bogologolo se re: "Ngwaga hloka seema le bolaye nna Hobeyane²⁾ a Moraka", gomme le tlo fele le re ka ngwageng wola gwa go bolawa ga Hobeyane. Gomme e tlo ba seema sa lena le baneng ba ditlogolo tša bana ba lena ka mehla yohle ga le thabile goba le nyamile. E bile ke therešo ge baswana ba re Matlebjane o bolailwe ke tswala - di bonwa Naboomkoppies No.398 Bjobopholo bja Phakane a Dimo bja Bohlole bja Tubatse.

E be e le ka letšatši la boraro la beke, kgwedi ya Dibokwane e le lesomenne ka ngwaga woo 1968 A.D., re bona banna ba mmalwa (few) le basadi ba palwana ya menwana, ba rwele pitša, muši o kuwelela kgaufsinjana le mmotša³⁾, pitša e sosometše monna a e širaširela ka diša, go apeilwe kwanyana ya sedimo; morago re bona sepuputlana sa banenyana ba menyagana ye ka bago 14 - 15, ba rwaleletše meetse ba bowa tlasetlase nokeng ya Tubatsi. Meetse ao a tllilo golobelwa ka sekekaneng se beilwego kutung ya morithi wa mmotša ka tletlolwana ga mafuri a mošate; go thelegilwe pitša ya maru goba pula. Kwanyana ye ya sedimo e jewa fela ke bakgekolo le basetsanyana ba sego ba bona kgwedi - ke gore madi a sesadi (womanhood or menstruation), bašinašinedi e sa fo ba bona bomagapalefsifi ba go di kwa le go di bona kua ngwakong wa ntshorolefsifi - Mohlaletse; gona ntlokgolo ya boditšhikidi wa re mafele!

Molaetša wa tlhathollo ka botlalo go bana ba kgoši Sekhukhune II; go ba(o ba) tsebago ditlhaka tša mangwalo, Thamaga ya

Mabjana e re Joo! Joo! Joooo! Re bowela kae mola Lebowa le nangasetša⁴⁾ modumo, le re a kae masogana go tlo etapele setšhaba, la Bopedi le bowe ka thuto!

Mogologolo wa bogologolo borrawešu ba be ba re o hlabile seema a re: "Naka tša go rwešwa ga di gomarele hlogo, e fo ba kala tša mabina."

Mphoko wa naga goba temelo e be e le mošomo wa kgošigadi Thorometšane II, le batho ba gagwe, maina a bona šia:-

- 1) Phethedi Mojalodi, monna wa mphatho wa Madiša;
- 2) Mafefe Thibane, monna wa mphatho wa Madiša;
- 3) Kgethepe Ramalau, monna wa mphatho wa Makwa;
- 4) Mauše Mantšupi, monna wa mphatho wa Madiša;
- 5) Komane Sekwati, monna wa mphatho wa Makwa;
- 6) Bokgobelo Sekhukhune, " " " " Makgalwa.

Banna ba, ba be ba kgologile gore Baroka ba kgona go neša pula; gomme le ge go le bjalo, maru a sa diragale ka kgopolo le thato ya bona; makhwema⁵⁾ le ditlala tše kgolwane di eme ka bothata Mohlaletse. Re hlakodišitšwe ke makgowa.⁶⁾ Go swana le mehleng yeno, le mehleng ya bogologolo gae Tubatsi, ditlala di be di fo ba gona gomme Baroka boModjadji ba le gona. Mehleng yeno re filwe tsebo e phagamilego ya Jehofa Modimo Ramatlahle. A go apolweng mankgeretla a a išago timelong, re apare tsebo ye moruti ngaka Merenskey a e rotšego go rrawešu kgoši Sekwati morwa Thulare.

Dikeletšo tša batho ba tsebago ka kudukudu thuto ya Beibele ka bobedi bja tšona, e re: Bapedi se lahleng mekgwa ya lena ya borrahukhu ba lena. Na wene ka keletšo ye, o lemoga mekgwa efe ye o ka e kgomarelago? Na o sa na le kholofelo gore mošwathi le mahura a nku a ka bitša maru gomme pula ya pharaphara mobung? Mogalata⁷⁾ tena! O forwa ke mang pakeno ó bona batho

ba dira dinonyana ba fofa ka tšona godimodimo leratadimeng!
Na matete a o a kwago, o kwago batho ba bolabola kua Engelane,
wena o le fa ga Sekhukhune - mo sekutlwaneng sa Bogwaša - o reng
ka mpho ye ya Modimo?

Marota! Le tlo di gagatlela⁸⁾ ga le sa ya Boroka go
reka dihlegere tša go neša pula; mekgwana yeo e fetile le
banna le basadi ba mephatho ya Madiša le Makwa le Masoka le
Megokare ya noka mehloga selemo; ka moka ba ile natšo borokong
bja go ya o sa bowe.

Dilo ka moka tša tlhago, di diroga ka ntle le thapelo ya
rena goba mefoko ya didimo tša rena; hlokomelang Mangwalo a
Makgethwa (Pesalema 50: 1-15), Mmoledi 3: 1-8). Ga o gona
mohola wo (o) ka theogago legodimong ka dihlegere tša ngakamotho;
tšohle di na le mabaka a tšona, go riano mangwalo a puku ya
dipuku. Bapedi! Letšatši le hlabile, lefsifsi le fetile le
beng ba ditirelo tša swiswing(fsifsing).

1606

Gomme rena ba lehono ba mohla woo 1960, ke go bolela
tše re kwelego borrawešu mabapi le phedišano ya bona le magoši
a mehleng yeo ya bona; bophelo bja kgoši bo diatleng tša setšhaba.
Ge kgoši e sa thušwe ke matsogo a bana le batswadi ba bona, pušo
ya leago goba setšhaba seo, e tlo sekama gomme ya ba sekwero go
dilete tše dingwe, bagaditšong ba kkatla motswiri ba re ba be
ba ka dirang mehwanyana⁹⁾ ye! Bjalo, bakgalabje ba re ke ka
baka leo go tlemilwego mekgwa ya melao ya go thubela mešate gore
maphelo a lapa la mošate le fele le tlotlometše gomme malata a
gora mero ya pitša e kgolo; makgomana e kokona mašuhu.

Baaroši le baetapele ba megopolo ye mekopana ge ba ekwa
tlhamulo e re 'Basotho se lahleng segagabolena, ba re ke gore

1606 tsošollang medire ya lefsifsi, aowaa! Segagaborena ga e be mekgwa e bapetšego le tšwelopele, e sego maka a go neša pula; bofora bjowe ke kotlo hlogong ya motho ofe le ofe mohlang wa dipegelo pele ga badimo ba Modimo.

Re ukametšwe ke leru le le thatathata gomme re ke ke ra le phema, sephemo sa lona e fo ba therešo fela selebaneng sa mahlo a bageno le a dilete tša tšwelopele ya ditšhaba tša Afrika-Borwa. Mohlomong mokgwana wo le ka o lotago e ka ba wa Lebollo la bašemane, e sego dikomana tša bannyana, aowa; le ditšhabeng tša Babašweu Lebollo ba sa le lotile ka mokgwa wa Beibele - St. Luke 2: 2.

-
- 1) ke mose o monyane wa go setla dithoro go šilaganyo bupi, go kgonagatša mmutšo.
 - 2) ke leina, ke gore boradia, mamakane, tabana tša lehobe (lehulo) sephohlala ka bjako go swana le mafsi a fufula - tše se nago therešo.
 - 3) ke ina la mohlare o se nago meutlwa, o dira dinti le go ohliwa melaba le go loga dišego le tše dingwe.
 - 4) go sobeletša : modumo o bose, o holofetšago pula ya modupi, le mehleng ya kgale, o kwala Lebowa.
 - 5) ke gore ditlala tše kgolo le mabodiidi a masetlapelo; lekhwe- mana = modiitšana = mofokotšana
 - 6) batho ba borumulane, (ba) kgowa, ke serumulane; molediša ba bangwe bana goba ngwana wa dithethana
 - 7) mophigi; go gana ka boomo; motho goba batho ba leganyetšo
 - 8) gagatlela - mongau : go phalwa; go fenywa; go šalela le boamo goba madimabe
 - 9) bathwana ba badiitšana; go ba badiitšanyana, babekegi ka batho ba boikgodišo; go nyefola dimele tša batho ba bangwe. Lentšu le le be le rutwa kudu ke mokgomana Morewane Mojaludi gomme Mna. Teeke Morewane Sekwati yena a re malata ke matšampu, a re ke gore mafelafela goba baronani go bakgomana ba Marota.

Ngwana wa noga ga (a) rutwe bohloko.

Borrawešu ba be ba re ge ba nyamišišiwa ke mekgwana ya ngwana goba bana, ba re gareetse; re bopa diolwana ka teng ga tšona ga re go tsebe. Eupša ngwana wa noga ga a rutwe bohloko, o se ke wa bona ngwana wa noga wa e(o) swara ka mosela, o tlo phekgoga wa go koronya ka hlogwana, wa go tsema ka menwana gomme bohlwele¹⁾ bja yona bja šalela mmeleng; gomme ya ba o tšere thoone (kgobalo).

Ge ba nyamišišiwa ke mokgwa wa kgoši ga e sa kgalemele mekgwana ya maphatla, ba fele ba re mpshiko wa batho ke kgoši; wa dikgomo ke lediga la mongana goba mošwana. Kgoši ga e kgwatha-kgwathiwe, e na le meutlwa le digwe. Gape ba re kgoši ke setšhošetšo bjale ka bana ge ba tšhošetšwa ka sehlong (hedgehog); ba banyane ba tšhaba meetlwana ya sona.

Moeletšo o mongwe ba re bana ba ntlhwa ba follela ka tsoola e tee; ge bana ba lekgeswa ba sa ngwathišane leago le ka se be gona ka gare go bona. Se borrawešu ba bego ba se tsotsofa e be e le go tielana moutlwa seatleng, le ge e ka ba ngwaneno o na le boemelelo so bolele bohlatse bjo e tlo go ba kotsi go wene mafelelong a ditshekišo. Ge o phekganela ngwaneno, ke go mo phophothela ka diphetolo tše di šupagatšago bongwanešwane, e se go go rutwa maano; legora la ngwaneno ke therešo fela. Le ge seema sa bona borragolokhukhu se re: "Thaka tša huba di bowela segari sengwe", ba be ba sa re go hlatsana maka, aowaa! Ba be ba era leago la go lotana mabothateng a bonnoši le melahlegong ya madutu bophelong le gore bana ba motho e be ngatana e tee ka mehla, leloko le se ke la tšhitlana gomme šaku ya ba mojanano.

Gapegape ba re tlhako ya morago e gata mo ya pele e gati-lego ntshe. Ye ke ye nngwe thuto ya dikgopotšo tše phagamilego

tša bohlokwa go dikgoši le bjanabjakgoši; kholofelo ya batho goba setšhaba se re nke ngwana yo a ka tla a swana le tatagwe goba makgolwagwe Sekwati goba Legadimane, gomme a agiša setšhaba se sa Thulare. Go ka moka didbana tše di pšhago, segolothata Thamaga ya Mabjana e gabagabetša go Babinanoko ya Mohlaka marole, ba nago le tsebo gore go hlosa bogoši keng. Gomme ga itšano go tsebja seema sa bona se rego: "Moenalodi ke mmowa nalo, mohlabi wa mokgoši ba re laolela!" Bjano a re 'ba rotoga ka fateng sa Mogodumo! E be phalafala e kgokgoša modumo gomme e be mphe saka; mkgoma goba molaodi wa dira o tlo bitša ka go hlomagana ga mephatho, a re Matuba, Madima, Makwa, Masogana thabeng! Ka mabapi le diema tše, ke gore pitša ya maano ga e apeye ga bedi Marota; ngwana noga ga a rutwe bohloko. Ditšhipi ka moka di rulwa bothata gomme go na le ditšhipi tše dingwe tša bothata bjo bo fetago tše dingwana ka matla a lerulo gomme tšona di bothata go ripaganya bongwanabo tšona, eupša di tšwa mafsikeng a mobu o tee; na tšona di rutšwe bjang mollong wo tee? Phetolo: ga go mollo o mongwe (ka ntle ga) thuto ya mangwalo le ya borapedi go Jehofa Modimo Ramatlaohle, e sego go rapela badimo, aowa; ke go aroga tsela le go timetša setšhaba.

1609

Bannabagešu ba robetšego badimong (mabitleng) e lego bo moruti John Langalebale Dube, mkgomana S.M. Makgatho le Moses K. Mphahlele le Victor S. Thema, le ba bangwe ba bantšhi, ba re tlogeletše seema sa toro e bohlokwa ba re: "Ga e bowe Afrika!" Re tlo fele re ba gopola go fihlela ga letšatši le ka se hlwe le dikela (until the sun shall set no more).

Le ge borrawešu ba be ba se na tsebo ya matloko, eupša re gakologela ditao le maele a bona a bopelotheri bja bona go re bolokela mehlala ya borрабо borragolokhukhu boMoukangwe le kgoši Morwamotšhe yena Maphuthaditšhaba. Sa(se) phušetšeng matšaba morago Bapedi! Lebelelang ka morago (ga) lena, marole a masogana

1609 methepa, le bone ba se tlo gata dikoting tše šoro tša dinao tša lena gomme ba thinyega manakailane; phušetšang le be le bobowele dikgotlopu tše tša dinao tša lena.

Hlokomelang leina la lehulebe ka morago ga lena, ga le ile boyabosabowe bohunamatolo. Menna wa bogologolo o re: "Morakadu laela melete morago, o wele pele - matšaba pele a šibile, morago mabowela."

-
- 1) ke sebolayi, bohloko (poison), ke bjona noga (e?) bolayang (ka?) bjona diphela, eupša ge e lomile motho, bo (wa) alafiwa - gareetse baarošwa.

END. S. 1025